

Språkplan 0-16 år i Østre Toten kommune

Illustrasjon: Copilot

Innhold

Innledning.....	5
Målene for språk, lese- og skriveplanen.....	5
Helsestasjonstjenesten	5
Hørsel-screening av nyfødte	5
Oppfølging helsestasjonstjenesten	6
4 uker gruppekonsultasjon	6
4 – års- konsultasjon på helsestasjonen.....	7
Samarbeid mellom hjem og barnehage/skole	8
«Språktreet» som verktøy for å forstå- og snakke om barns språkutvikling	8
Læringsmiljøet som viktig betingelse for språkutvikling	9
Barnehage.....	9
Teori/ bakgrunn for hele planen.....	10
Lekens plass i opplæringa, både i barnehage og skole	10
Språkutvikling	10
Språkforståelse	11
Fra muntlig til skriftlig språk.....	11
Lesing og avkoding av ord	12
Leseflyt	13
Leseforståelse	13
Lesing og skriving hånd i hånd	13
Skriving og innkoding av ord	13
Skriveflyt.....	14
Håndskrift eller PC	14
Formidling av budskap	15
Når lesing og skriving er vanskelig	15
Flerspråklighet i et ressursperspektiv	15
Biblioteket.....	16

Barnehagene.....	18
Mål for de ansatte.....	27
Overgang fra barnehage til skole.....	28
Tidlig innsats og inkluderende fellesskap	29
Skolene	30
Fremmere og hemmere for læring	31
Tilrettelegging for skolestarterne	31
Lek i skolen	31
Begrepslæring	32
Forberedende lese-/skriveopplæring	33
"Totenmodellen" og "Språklig"	33
Bokstavinnlæring.....	35
Leseopplæringen.....	35
Skriveopplæring	36
Kompetansemål, undervisvurdering og årshjul for de ulike klassetrinnene	37
1.og 2.klassetrinn	38
Hovedmål 1: Muntlige ferdigheter	38
Hovedmål 2: Lesing	40
Hovedmål 3: Skrivning	40
Hovedmål 4: Digitale ferdigheter.....	41
Årshjul 1.trinn:	42
Årshjul 2.trinn:	42
3. og 4. klassetrinn	43
Hovedmål 1: Muntlige ferdigheter	43
Hovedmål 2: Lesing	44
Hovedmål 3: Skrivning	45
Hovedmål 4: Digitale ferdigheter.....	46
Årshjul 3.trinn:	46
Årshjul 4. trinn	47
5.-7.klassetrinn	47

Hovedmål 1: Muntlige ferdigheter	48
Hovedmål 2: Lesing	49
Hovedmål 3: Skrivning	50
Hovedmål 4: Digitale ferdigheter.....	50
Årshjul 5. trinn	51
Årshjul 6.trinn	51
Årshjul 7.trinn	52
8.-10. klassetrinn.....	53
Hovedmål 1 og 3: Muntlige- og skriftlige ferdigheter	53
Hovedmål 2: Lesing	56
Hovedmål 4: Digital kompetanse	56
Årshjul 8.trinn:	57
Årshjul 9.trinn:	57
Årshjul 10. trinn:	58
Vedlegg 1: Oversikt over lesestrategier.....	59
Vedlegg 2: Progresjonsplan for innlæring av læringsstrategier	60
Vedlegg 3: Innlæring av læringsstrategier.....	61
Vedlegg 4: Beskrivelse av noen læringsstrategier benyttet i vedlegg 2.....	62
Læresamtalen som samtaleform i klasserommet.....	62
Begrepskart.....	62
Venndiagram.....	63
Tankekart	63
Sammendrag.....	63
VØ(s)L	64
BISON	64
Kolonnenotat	65
.....	65
Vedlegg 5: Observasjoner og kartlegginger	66
Vedlegg 6: Obligatorisk oppfølgingskartlegging på individnivå ved svak/usikker score på gruppeprøvene.....	67

Vedlegg 7: Rutiner ved gjennomføring og oppfølging av nasjonale prøver i Østre Toten kommune.	68
Vedlegg 8: Beskrivelse av de obligatoriske kartleggingsprøvene på gruppenivå.....	70
Ringeriksmaterialet:	70
Kroghs tegne og iakttagelsestest (KTI):.....	70
MiniSL 1 og 2 med fri skriving:	70
OL64 :	70
STAS:	70
Nasjonale prøver:	71
Nasjonale kartleggingsprøver:	71
Vedlegg 9: Bibliotekets tilbud til grunnskolen	72
Tips til videre lesing.....	73
Dokumenter som finnes i kommunen (Compilo)	74
Digitale ressurser	74
Kilder	76

Innledning

Østre Toten kommune jobber for at alle barn skal oppleve trygghet og gjenkjennelighet i erfaring, læring og opplæring i en god og allsidig språkutvikling.

Med planen ønsker en å vise at oppvekstsektoren i kommunen jobber for en helhetlig tilnærming og for å sikre gode overganger fra helsestasjon til barnehage, innad i barnehagen, overgang barnehage – skole og barneskole - ungdomsskole.

Planen skal sørge for progresjon, helhet og sammenheng i hele løpet fra barnehage og ut grunnskolen. Planen legger opp til en god begynneropplæring og seinere systematisk kartlegging. Med dette kan vi legge til rette for enda bedre forutsetninger for en ønsket positiv utvikling for alle barna i kommunen vår.

Aktuelle tverrfaglige instanser er helsestasjon, barnehage, skole, PPT og biblioteket.

Målene for språk, lese- og skriveplanen

1. Planen skal sikre ønsket positiv språkutvikling på alle barns arenaer og for alle barn i kommunen.
2. Planen skal styrke barnas lyst, glede og motivasjon i språk, lese- og skrive- utviklingsarbeidet.
3. Planen skal sikre både god muntlig språkutvikling og seinere god lese/skriveopplæring for alle barn i alderen 0-16 år.

Helsestasjonstjenesten

Helsestasjonstjenesten er en lovpålagt kommunal helsefremmende- og forebyggende helsetjeneste. Tjenesten gir tilbud til innbyggere fra svangerskap, via spedbarns- og småbarnstid og oppfølging gjennom skolehelsetjenesten til opp til voksenalder.

Nasjonalfaglig retningslinje for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i helsestasjon, skolehelsetjeneste og helsestasjon for ungdom formidler nasjonale helsemyndigheters forventninger til god faglig praksis og anbefalinger. Hensikten med en nasjonalfaglig retningslinje er å sikre faglig forsvarlig praksis og hindre uheldige forskjeller i oppfølgingen. I denne sammenhengen gjelder dette oppfølging i fht samspill og tilknytning, syn, hørsel og språk spesielt.

Helsestasjonstjenesten tilbyr til sammen 14 konsultasjoner i helsestasjonsprogrammet. Dette starter med hjemmebesøk etter fødsel og varer frem til skolestart.

Målet med helsestasjonsprogrammet er:

- ✓ at foreldre opplever mestring i foreldrerollen
- ✓ å bidra til godt samspill mellom foreldre og barn
- ✓ å fremme fysisk, psykisk og sosial utvikling hos sped- og småbarn
- ✓ å forebygge, avverge og avdekke vold, overgrep og omsorgssvikt
- ✓ å avdekke fysiske og psykiske utviklingsavvik tidlig
- ✓ å bidra til at barn får oppfølging og henvises videre ved behov

Kilde: Helsestasjon 0–5 år - Helsedirektoratet

Et menneskes kompliserte utvikling starter i svangerskapet. Dette gjelder også utvikling av sansene. Grunnlaget for syn, hørsel, smak, lukt og følesansen legges i barnets utvikling i svangerskapet. Etter barnets fødsel handler den videre sanseutviklingen mye om samspillet mellom barnet, foresatte og andre nære. Gjennom dette samspillet lærer barna hva sanseopplevelsene betyr.

I uke 23 av svangerskapet er de små knoklene i øret utviklet, og man mener at fosteret da bl.a. er i stand til å høre morens hjerteslag. Utviklingen av sanser i fosterlivet er starten, den videre utviklingen skjer etter fødsel i en kontinuerlig prosess mellom sansene og hjernen. Hjernen trenger gjentatt stimulering for utvikling.

Hørsel-screening av nyfødte

Alle nyfødte barn i Norge tilbys hørsel- screening. Denne undersøkelsen gjennomføres av ansatte på barsel- og nyfødtintensivavdeling. Hensikten med dette er å tidlig identifisere mulig hørseltap hos nyfødte. Slike funn vil kreve ytterligere undersøkelse. Hørselen på begge ører undersøkes når barnet sover eller hviler, uten støy i

rommet. Dersom undersøkelsen ikke gir godkjent resultat på begge ører, skal barnet henvises til høresentral for videre utredning.

Årsaken til hørsel- screeningen er kunnskap om viktigheten av tidlig å identifisere hørsel-utfordringer, slik at evt kompenserende tiltak kan settes i verk. Slik kan en redusere risiko for forsinket kunnskaps-, tale- og språkutvikling.

«Auditiv stimulering i løpet av de 6 første levemåneder er kritisk for utvikling av tale og språk»

(kilde: [Screening av hørsel hos nyfødte - Helsedirektoratet](#))

Oppfølging helsestasjonstjenesten

Samspill og tilknytning er et hovedtema i oppfølgingen av familier på helsestasjonen.

«Samspill betegner kommunikasjonen mellom barnet og foreldrene. Gjennom et innordnet samspill fremmes trygg tilknytning som innebærer at barnet opplever seg forstått og hjelpes til å bli i stand til å regulere sine emosjoner. Samspillet mellom foreldre og barn er av avgjørende betydning for barnets fysiske, psykiske, intellektuelle og psykososiale utvikling»

[Helsestasjon 0–5 år - Helsedirektoratet](#)

Det fremheves at grunnlaget for språkutvikling dannes i barnets første levemåneder. De hverdagslige situasjonene med mulighet for ansikt – ansikt – kontakt er viktig for samspill og kommunikasjon. Turtaking, å lese- og forstå barnets signaler og språk, å bli kjent med barnet sitt og være i samhandling med nære omsorgspersoner er svært viktig.

For å bli kjent og forstå barnets signaler må foresatte være tilgjengelige for barnet; tilgjengelige for blikk – kontakt, smile og gi oppmerksomhet, og å være var for når barnet har «fått nok» og for eksempel snur seg bort. Etter hvert som barnet blir eldre, må de voksne følge med på hvor barnet ser og har oppmerksomheten sin. Dette er muligheter til å sette ord på det barnet har fokus på; for muntlig samhandling ut fra barnets interesser.

Foresatte oppfordres til å bruke språket, snakke med barnet og for eksempel benevne det som skjer i stell - situasjoner og annen samhandling. Å høre språket i alle situasjoner, at det settes ord på både gjenstander og aktivitet bidrar til grunnlaget for et stort ordforråd.

4 uker gruppekonsultasjon

Helsestasjonen tilbyr gruppekonsultasjon når barnet er 4 uker. På gruppekonsultasjonen presenteres «foreldrehverdag», en nettressurs fra BUFDIR med faglig baserte råd til foresatte ut fra barnets alder. Kilde:

[Foreldrehverdag | Bufdir](#)

Hovedfokus på gruppekonsultasjonen er på barnets utvikling fra 1 – 2 uker til ca 6 uker. Informasjonen som gis danner utgangspunkt for samtale og refleksjon i gruppa ifht barnets utvikling og behov samt samspillet mellom barn og foresatte.

I tillegg vises filmen «Spedbarnets språk» utgitt av BUFDIR. Det legges inn pauser og refleksjon underveis for å drøfte barnets ulike former for kommunikasjon. [Spedbarnets språk - Forstår du hva barnet prøver å fortelle deg? - YouTube](#)

Hørsel, syn og språk skal følges nøye av helsestasjonen frem til skolestart. Hørsel og talespråk må sees i sammenheng. Nasjonal faglig retningslinje er tydelig på hva som skal følges opp ved hvilken alder. Hørsel vurderes / er tema på alle konsultasjoner frem til skolestart, dette supplert med fokus på barnets egen formidling av lyder og etter hvert ord. Samtale med foresatte om deres vurdering av barnets hørsel er den viktigste kilden til informasjon om hørselen de første 2 årene.

I samtalene med foresatte er det fokus på aldersadekvat utvikling i fht hørsel, språk og motorisk utvikling. I fht språkutvikling legges det mest vekt på barns språkforståelse. Det er stor variasjon i når barn selv uttaler forståelige ord. Helsestasjonen følger opp med utgangspunkt i kjennskap til det enkelte barn og familie, og har samtidig følgende tabell i sin retningslinje;

	Språkforståelse	Språkproduksjon
1	- Barnet reagerer rytmisk på tale - Aktiv med i samspillet; ser lytter og «snakker»	- Fysiologisk gråt - babbling
2	- Mental represenatsjon av objekt eller handling - Situasjonsavhengig forståelse - Forstår enkelte ord og gir respons på eget navn	- Babbling med gjentatte konsonant – vokal serier; ba - Kommunikativ intensjon, peking - Lydproduksjon med intonasjon - Det første «ord»
3	- Peker på kroppsdeler på oppfordring - Interesse for bøker - Forstår enkle oppfordringer sammen med kroppsspråk	- Situasjonsavhengeige ett – ordsytringer - Mestrer flere språklyder - Begynner å imitere enkle ord
4	- Rask tilegnelse av nye ord - Følger enkle oppfordringer knyttet til situasjonen (kan jeg få bilen) - Lytter til lesing og peker på bilder - Forstår enkle verb	- To-ordsytringer - Kommunikativt språk - Spør etter navn på gjenstander 2 åringer kan bruke aktivt 20-50 ord
5	- Interesse for rim og regler - Liker å bli lest for	- Deltar i sanglek, rim og regler - Bruker spørreordet «hva» - Bruker personlige pronomener og enkelte preposisjoner som «i» og «på» 3 åringer kan bruke aktivt ca 1000 ord
6	- Forstår spørsmål knyttet til daglige erfaringer - Forstår enkle sammenhenger (hva gjør du når du er sulten?) - Forstår grunnleggende farge-, form-, størrelsesord og meningsmotsetninger - Forstår nektende setninger	- Situasjonsuavhengig språk - Kan være i dialog over tid - Leker og tøyser med språket - Uttrykker ideer, ønsker og følelser - Har ordbøyninger - Språket har betydning i leken 4 åringer kan bruke aktivt ca 2000 ord
7	- Følger kompliserte oppfordringer - Forstår gradbøyning av en del adjektiv - Kan klassifisere begreper (mat, dyr) - Kan forklare ord (hva er en bil, sove)	- Mestrer motsetninger (stor – liten) - Har enkle tidsbegreper - Kan fortelle om egne erfaringer i nåtid og fortid på forståelig måte - Kan rime på egenhånd 5 åringer kan aktivt bruke ca 4000 ord

Kilde; [Hørsel, syn og språk - Helsedirektoratet](#)

4 – års- konsultasjon på helsestasjonen

4 -års- konsultasjonen er omfattende. I tillegg samtale med barn og foresatte, veiing og måling, gjennomføres både syn – og hørselsundersøkelse, i tillegg til språkkartlegging.

Hørsel - screeningen gjennomføres på 4 frekvenser på ett og ett øre. Resultatet av undersøkelsen kan medføre ny undersøkelse på helsestasjonen etter noen uker, noen ganger henvisning til spesialisthelsetjenesten ved behov for grundigere undersøkelse.

Språk kartlegges grundig, og det benyttes en standardisert kartlegging; «Språk – 4». Hensikten med kartleggingen er å få et helhetlig bilde av språkutviklingen til barnet.

Kartleggingen tar utgangspunkt i et bilde – folder med illustrasjoner fra barns liv. Illustrasjonene er detaljerte og har til hensikt å danne utgangspunkt for dialog mellom 4 åringen og helsesykepleier. Kartleggingen skal gjennomføres på så lik måte som mulig.

Kilde: [Om materialet | Barnespråk \(xn--barnesprk2og4-wfb.no\)](#),

Denne dialogen er en systematisk språkbobservasjon der barnet får språkoppgaver med utgangspunkt i illustrasjonene. Språkbobservasjonen gir grunnlag for vurdering av barnets språkutvikling. Samme kartleggingsmateriale benyttes til alle 4 åringene, der sentrale kjennetegn ved barns språkutvikling settes i en

sammenheng. Kartleggingen «...omhandler språkforståelse, setningsstruktur, ordforklaring, billedforståelse, artikkelisering, preposisjoner, adjektiv, følelser, årsak-virkning, rekkefølging, tallbegrep, farger, forut for- og samtidig med innlæring av skriftspråklige ferdigheter. korttidshukommelse og setningsrepetisjon. I tillegg blir barnets samspill og oppmerksomhet vurdert.»

Kilde: [Hørsel, syn og språk - Helsedirektoratet](#)

Når barnet er flerspråklig gjøres det en vurdering av språkkompetansen på morsmålet og norsk, når gjennomføring av kartleggingen vurderes. Samtale med foresatte med tanke på hvordan barnet behersker morsmålet, hvilket hjemme språk som benyttes er viktig.

Samarbeid mellom hjem og barnehage/skole

Kommunen ønsker å heve foresattes bevissthet om språk, lesing og skriving. Foresatte er viktige støttespillere i barnas språk- og leseutvikling, i hele utdanningsløpet. Språk, lesing og skriving skal være et fast tema på foreldremøter og foreldresamtaler. Foresatte får konkrete tips til hvordan de kan støtte barna i dette arbeidet. Det legges vekt på hvordan de kan oppmuntre barnet til bruk av språk, lesing og skriving, både til lyst og læring.

De foresatte har en sentral rolle når det gjelder lesestimulering gjennom oppmuntring til lesing og lån av bøker, høytlesing og leksearbeid. Dette gjelder barn i hele utdanningsløpet. Foresattes rolle når det gjelder videreutvikling av lese- og skriveferdigheten hos barn er uvurderlig.

«Språktreet» som verktøy for å forstå- og snakke om barns språkutvikling

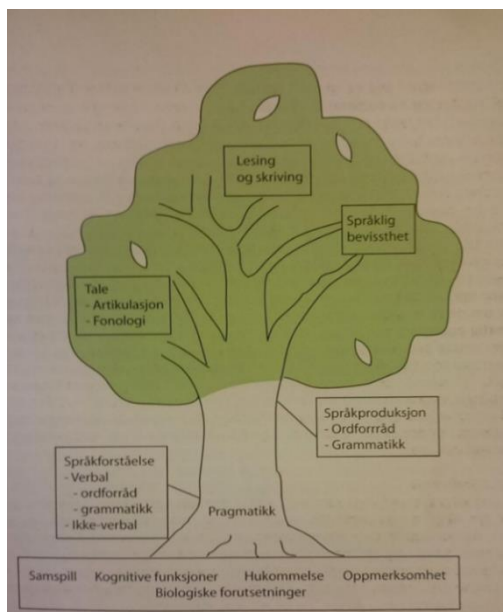
Metaforen «Språktreet» brukes ofte for å illustrere språkutviklingen. Hos et tre vil røtter, stamme, grener, kvister og blader henge nøye sammen, påvirke hverandre og utgjøre en helhet. Dersom en «oversetter» treets deler til delkomponenter i språk, vil «Språktreet» se ut som under. For eksempel er barns språk avhengig av noen grunnleggende forutsetninger, her beskrevet som treets røtter. Språktreet kan brukes for å tenke sammenhenger i både god språkutvikling og eventuelle svikt i språkutviklingen.

Språktreet viser på en god måte hvordan forutsetninger, forståelse og muntlig språkutvikling ligger som forutsetning for seinere utvikling av språklig bevissthet og Språktreet blir dermed en god illustrasjon på hvorfor arbeide med muntlig språk er viktig både forut for- og samtidig med innlæring av skriftspråklige ferdigheter. God beherskelse av muntlig språk er en forutsetning for alle de tre komponentene i «regnestykket»; Lesing = forståelse X avkodning X motivasjon.

Arbeidet med barns muntlige språkopplæring er nøye beskrevet seinere i planen, både i teoridelen og i delen der barnehagens arbeid presenteres.

Arbeidet med overgangen til skriftspråklig opplæring er beskrevet i teoridelen og i kapittelet forberedende lese/skriveopplæring.

Arbeidet med skriftspråk/lesing/skriving beskrives i teoridelen og seinere under kapitlene som omhandler skolens arbeid med dette. Det er imidlertid viktig å påpeke følgende: *Selv om skolens arbeid i planen først og fremst er rettet mot skriftspråk/lesing/skriving, vil arbeidet med det muntlige språket aldri slutte, det er tvert imot en viktig del av språkarbeidet gjennom hele skoleløpet og gjennom hele livsløpet til et menneske.*

(Forenklet, fritt etter Law) hentet fra Udir.

Denne planen forsøker å belyse dette; at skolens arbeid med språk bygger på arbeidet gjort i barnehagen og at de to institusjonene arbeider mot felles mål til beste for det enkelte barnet.

«Språktreet» vil være nyttig i egen refleksjon omkring barns språkutvikling. «Språktreet» bør være kjent for ansatte både i helsestasjonstjeneste, barnehage og skole. Dette vil gjøre det egnet som metaspråk i diskusjoner mellom ulike aktører i barns oppvekstarenaer der språkutviklingen snakkes om- og kartlegges.

Læringsmiljøet som viktig betingelse for språkutvikling

**Alle barn og elever
skal ha et trygt
og godt oppvekst
miljø i Østre Toten**

Barnehage

Barnehagene skal jobbe kontinuerlig for et miljø som fremmer god psykisk helse, trivsel, lek og læring.

Alle som jobber i barnehagen, skal følge med på hvordan barna har det og jobbe forebyggende med gode miljøer i barnehagene. Det er nulltoleranse mot mobbing og krenkende atferd.

Dersom noen barn opplever å bli utsatt for krenkelser som eksempel utestenging, mobbing, vold, diskriminering og trakassering skal alle som jobber i barnehagene gripe inn og stoppe dette. Planen bygger på Grunnloven, Lov om barnehager, rammeplan, og FNs Barnekonvensjon. Alle vurderinger skal gjøres ut fra barns beste perspektiv.

[Plan for et trygt og godt barnehagemiljø i alle barnehager i Østre Toten kommune](#)

Skolene

Alle elevene i skolen i Østre Toten skal ha et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring. Elevene skal oppleve tilhørighet og inkludering. Dersom noen utsettes for krenkende ord eller handlinger som mobbing, diskriminering, vold, rasisme eller utestenging, har skolen plikt til å sette i gang tiltak for å stoppe dette. Det er nulltoleranse mot mobbing og krenkende atferd. Grunnskolen i Østre Toten har utarbeidet en plan som beskriver de tiltak skolene legger vekt på i arbeidet for et trygt og godt skolemiljø for alle elever. Planen bygger på Opplæringsloven, Læreplanverket for Kunnskapsløftet og FNs Barnekonvensjon. Alle vurderinger skal gjøres ut fra barns beste perspektiv.

[Plan for et trygt og godt skolemiljø i Østre Toten kommune](#)

Både barnehage og skole samarbeider med mobbeombudet for å øke kompetanse og veiledning. [Link til mobbeombudet](#)

Teori/ bakgrunn for hele planen

For å kunne etablere kommunikasjon og samspill med andre, er det helt nødvendig å kunne bruke språk. Barn har både behov for å forstå og å kunne uttrykke seg for å bli forstått. Dette motiverer til å utforske, leke og lære. God språkutvikling er et viktig fundament for sosial deltakelse, tilegnelse av kunnskap og gjennomføring av utdanning. Forskning har vist at et rikt ordforråd er av stor betydning, og det er en tydelig sammenheng mellom ordforråd i barnehagealder og leseferdigheter på slutten av ungdomstrinnet.

Lekens plass i opplæringa, både i barnehage og skole

Ole Fredrik Lillemyr deler leken inn i tre dimensjoner; «lekens egenverdi», «læring gjennom lek» og «lekens inspirasjon». De tre dimensjonene har klar relasjon til motivasjon. Motivasjon er igjen en forutsetning for læring.

Lekens egenverdi: Leken, spesielt den frie leken, har i seg selv en verdi. Den oppleves i samspill med andre, utvikler kommunikasjon og bygger relasjoner. Dette knyttes opp mot sosiokulturelle, antropologiske og filosofiske teorier. Ferdighetene som erfares i frilek med barn er viktige for å kunne utvikle seg til en god samfunnsborger, samtidig som det er viktige ferdigheter for å kunne tilnærme seg faglig kunnskap.

Læring igjennom lek er en annen dimensjon av leken, med fokus på både språklig læring og sosial læring. Barn bruker eget språk i leken og erfarer andre som bruker sitt språk. Det bidrar til at språket blir utviklet igjennom leken og samhandlingen med andre. Dette kan belyses i den sosiokulturelle teorien og i den kognitive læringsteorien. Kreativiteten, kommunikasjonen og spontaniteten gir læring i bred forstand.

Lekens inspirasjon: Lek kan gi motivasjon og inspirasjon til læring. Lek kan gi barn selvtillit og gode opplevelser. Dette kan derfor inspirere barna til å utvikle leken og gi mestringsfølelse. I et filosofisk teoretisk syn er det viktig at barn tidlig opplever mestring for å kunne motiveres til videre læring. Det er naturlig for barn å lære igjennom lek og oppleve mestringen på denne måten. Dette bidrar til å forstå at leken har en sentral rolle for å kunne lære og at den inspirer til videre læring.

Språkutvikling

Barn utforsker og bearbeider språket i sin egen takt. De er avhengige av å delta i sosialt og språklig samspill med andre for å utvikle språket sitt. De imiterer til en viss grad, men «finner opp» sitt eget språk som de justerer etter hvert som de oppdager reglene i språket som brukes rundt dem. Barna trenger gode språklige forbilder og samspillspartnere.

En sammenfatning av hvordan språk læres kan gjengis på denne måten:

1. «Innlæringen av det talte språket skjer i samspill med andre mennesker, der språk og handling sammen har en funksjon.
2. Innlæringen skjer i konkrete situasjoner som er forståelige for barnet, der ordet får sin betydning direkte ut av sammenhengen.
3. Barnet lærer gjennom sjøl å få anledning til å bruke språk.

4. Barnet oppdager sjøl språkets indre struktur.» (Søderberg i Høigård: Barns språkutvikling s. 80)

Disse fire punktene beskriver hvordan barn i utgangspunktet tilegner seg det muntlige språket. En god utvikling av det muntlige språket har som tidligere nevnt stor betydning for seinere lese/skriveutvikling.

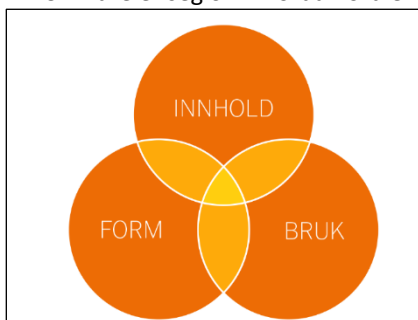
Språkforståelse

Arbeid med språk bør ha et bredt fokus. Det betyr systematisk arbeid med både innholdet i språket, formen i språket og bruken av språket. Dette kan beskrives slik:

Innholdet i språket beskrives som kunnskap om ord og begreper, det vil si meningen i ordene. Det omfatter kunnskap om at ordet kan bety det samme som andre ord (synonymer), at likelydende ord kan ha ulik betydning i forskjellige sammenhenger (homonymer) og at ulike ord betyr det motsatte av hverandre (antonymer). Det innbefatter kunnskap om over- og underbegreper samt hvordan ord kan settes sammen for å få nye ord/meninger.

Bruk omhandler hvordan man bruker og tolker språk i en sosial sammenheng. Bruken vil bl.a. variere med kontekst og hvilken hensikt eller funksjon ytringen skal ha.

Form dreier seg om hvordan ord er bygget opp, dannes og bøyes, språklyder og kombinasjoner av språklyder.

[\(Bloom og Laheys språkmodell fra Hjetland 2018\).](#)

Dersom det er mistanke om at et barn strever språklig, enten med å forstå, uttrykke seg eller med begge deler, bør dette utredes og barnet må få hjelp med vanskene sine. Her har PPT kompetanse og kan bistå. Barnehagene og skolene skal følge fastlagte rutiner for samarbeid mellom barnehage/skole og PPT når slike mistanker foreligger.

Fra muntlig til skriftlig språk

Når vi snakker, er vi gjerne orientert mot innholdet i det vi sier. Talen kommer hos de fleste i en jevn strøm. Da er vi ikke opptatt av at ordene som vi bruker, er satt sammen av mange forskjellige språklyder. Når vi skal lære oss å mestre lesing og skriving, er det nødvendig at vi forstår at talestrømmen kan deles i mindre deler på flere måter. Inndelingen kan være bl.a. setninger, ord og helt ned til enkeltlyder. Man må kunne se bort fra selve betydningen av ordene og rette fokus mot måten de blir sagt på, hvordan de høres ut og hvilke lyder de er dannet av, altså ordenes form. Slik kunnskap omtales gjerne som fonologisk bevissthet eller språklig bevissthet. Lek med rim er en viktig aktivitet der barna kan konsentrere seg om lydstrukturen i ord. Arbeid med lyder og stavelser i ord blir sett på som en av de viktigste aktivitetene som kan forebygge utvikling av dysleksi. Når barn utforsker skriftspråket, trenger de interesserte samspillspartnere som gir respons på det de prøver ut.

Oversettelsen fra muntlig til skriftlig språk er ikke så enkel som at hver lyd har sitt eget skrifttegn. Språklyder som kommer etter hverandre, kan påvirke hverandre. F.eks. er r-lyden i «lære» helt annerledes enn i «Lars». De forskjellige språklydene kan også representeres av et eller flere bokstavtegn. Når flere bokstaver må settes sammen for å representere en lyd, for eksempel sj-lyden, er ikke det selvsagt for alle barn. Det krever eksplisitt undervisning. I flerkulturelle barnehagegrupper eller skoleklasser kan man også bidra til å øke barnas språklige bevissthet ved å få fram ord på ulike språk som betegner det samme begrepet.

Fonologisk bevissthet er en forutsetning for å knekke lesekoden. Hvis barnet ikke har denne bevisstheten på plass og påtvinges formell bokstavkunnskap, kan den videre framgangen ta lang tid, og barnet miste motet (Frost 2003). Funksjonell bokstavlæring i prosesser der elevene har bruk for bokstavtegn i egen oppdagende skriving, er en viktig del av å bygge grunnmuren for videre leseutvikling. Elevene lytter da til langsom uttale og «smaker på» ord, for så å skrive bokstavtegn som de kanskje må få hjelp til å finne. Barn som ikke har fonologisk bevissthet helt på plass, kan likevel utvikle denne videre samtidig med at de forsøker å skrive ordene, lese det de selv har skrevet eller lese noe andre har skrevet. I barnehagealder er det få barn som er klare for en systematisk opplæring i lesing og skriving. Hvis vi blander oss for mye inn i barnas skriftspråklige aktiviteter før skolestart, kan vi stå i veien for barnas egen utforskning og dermed hindre at de får viktig erfaring med seg inn i skolen.

Barns språk kan ha mange uttrykksformer. Tegning er en måte å fortelle på for mange av dem. Ofte vil de ha hjelp til å skrive noe på tegningen sin og ber voksne om hjelp til det. Da er de godt i gang med sin skriftspråklige utvikling. Barn som har lett tilgang til billedbøker og annen litteratur og som leses mye for, har en større forutsetning for å få et godt forhold til bøker.

[Film: Om språk, språklig bevissthet og tidlig skriving i overgangen fra barnehage til skole | Språkløyper \(uis.no\)](#)

Lesing og avkoding av ord

Ofte kjenner små barn igjen en del ord før de egentlig kan lese. De forholder seg til ordene som andre bilder og har bitt seg merke i noen særegenheter som gjør at de kjenner dem igjen og kan skille dem fra andre ord. Det kan f.eks. gjelde deres eget navn. Slik logografisk ordgjenkjenning er et viktig skritt på veien mot å lære seg lesekunsten, men barnet har enda ikke forstått det alfabetiske prinsippet og har ikke knekket koden. Når barnet også gjør forsøk på å skrive, stimuleres kunnskapen om sammenhengen mellom bokstav og lyd ytterligere.

Når barnet «knekker koden», det vil si har forstått at språklydene representeres av bokstaver som kan trekkes sammen til ord, har det tatt et stort skritt og benytter en fonologisk strategi for avlesning eller avkoding. Ordet man har avkodet, er gjenkjennbart og man får tilgang til meningen med ordet i sitt eget indre leksikon. Veien fram mot å gjenkjenne ord raskt, automatisk og tilnærmet feilfritt, er lang. Utvikling av automatisk ordgjenkjenning, ortografisk strategi, krever at man har sett et ord mange nok ganger og i forskjellige sammenhenger. Det er gjerne en gradvis prosess der en i starten avkoder noen få ord på denne måten, og så øker repertoaret etter hvert. Når barnet ikke er avhengig av støtte i kontekst eller bilder for å få til ordavkodingen, kan det være på vei mot full automatisering. Dette tar lang tid for mange, og for noen kanskje hele skoleløpet. Veien til automatisk ordgjenkjenning går gjennom den fonologiske bevisstheten og den fonologiske avkodingen. Det finnes ingen snarvei.

Leseflyt

Automatisering er en forutsetning for å få flyt i lesingen. Når man leser med flyt, leser man sammenhengende tekst raskt og uten feil. Man legger inn pauser på rett sted samtidig som man f.eks. får fram riktig setningsmelodi når man leser høyt. Elever som leser flytende, kan både gjenkjenne ord automatisk og forstå innholdet samtidig. Da kan de arbeide med forståelsen av teksten på et dypere nivå. Leseflyt er på en måte en bro mellom avkoding og forståelse. Avkodingen går da nærmest av seg selv, og kapasiteten i hjernen kan rettes mot innholdet i teksten samtidig som det relateres til egne erfaringer og kunnskaper.

Leseforståelse

Lenge før barn begynner på skolen, har de erfart at det finnes budskap i tekst. Høytlesing er et viktig bidrag til dette. Når de jobber med å lære seg å lese, kan de gjette seg til innholdet en periode fordi de søker etter mening. Det er greit som en start, men etter hvert skal de få tak i innholdet ut fra det som står der. En forutsetning for at leseren kan være aktiv og skape mening i tekst på bakgrunn av tidligere erfaringer og sine forventninger til innholdet, er at avkodingen er automatisert og betydningen av ordene er kjent. Det man vet om temaet i teksten fra før, hjelper leseren til å danne seg forestillinger om hva teksten handler om. Elevene trenger opplæring i å tilegne seg gode og fleksible strategier for leseforståelse. Grovt beskrevet handler det om hva som bør gjøres før, under og etter lesingen. Her er det noen grunnleggende prinsipper i lesingen, men de fleste skolefagene har også noen særegenheter som må ivaretas av faglærerne. Elevene må være aktive i møte med tekster og vite hva de må gjøre hvis de ikke forstår. Skal elevene bli gode lesere, må de lære seg å lese på forskjellige måter som velges ut fra hensikten med lesingen. Lesing på skjerm/internett krever egne strategier og ferdigheter for å finne informasjon, forstå, vurdere og bruke den.

Lesing er en ferdighet som må utvikles, og det krever mye øving for at man skal bli god. Derfor er det viktig at elever oppdager gleden ved å lese. De må få oppleve at lesing kan gi både gode opplevelser og ny kunnskap. Både barnehage, skole og foreldre har et stort ansvar for å bidra til dette. Skal lesingen bli en ferdighet, må det settes av tid til lesing i skoletida, men elevene må også lese på andre arenaer. Skolen må legge godt til rette for den enkeltes utvikling ved å tilby noe som er interessant for den enkelte og la elever inspirere hverandre. Det må legges vekt på øving i effektiv avkoding og oppnåelse av leseflyt, og tekstene må være forståelige for den enkelte eleven.

Lesing og skriving hånd i hånd

Skriveutviklingen henger tett sammen med leseutviklingen. Mange barn skriver seg inn i lesingen. De første forsøkene på å skrive, er for mange den første tilnærmingen til skriftspråket. Barna analyserer, lager seg egne regler, prøver dem ut, vil gjerne ha respons, justerer seg og prøver igjen. Her er det viktig at den voksne viser interesse og tar imot det barnet forsøker å formidle uten å belære barnet noe det ikke er modent for.

Skriving og innkoding av ord

Når de små barna tegner/rabler, kan de etter hvert få en forestilling om at skriving er noe annet enn tegning. De kan "skriverable" litt annerledes enn de tegner. Etter hvert oppdager de trekk ved skrift som de har rundt seg. Da kan de prøve å gjenskape den, akkurat som de tidligere prøvde å etterligne trekk i talespråket rundt seg gjennom bablingen sin.

Etter hvert begynner barna å utforske bokstavene. Det er ikke tilhørende lyd som står i fokus, men ofte hvordan deres egen og andre sine bokstaver ser ut. Formen blir også utforsket. Her bør barnehagen gi muligheter for masse erfaringer med form i både to og tre dimensjoner. Bokstavene knyttes til venner og

kjente personer uten at barnet opplever press om å huske verken navn eller tilhørende lyd. De store bokstavene er enklest å utforske fordi de ikke kan forveksles. De er seg selv enten de er speilvendt eller står på hodet.

Utforskningen av bokstavene fører gjerne til at barnet etter hvert begynner å skrive navnet sitt. Navnet er da et slags bilde som barnet husker og klarer å gjengi skriftlig. Dette er i seg selv et stort og grunnleggende skritt som kan kalles nøkkelen til skriftspråket. Barna kan huske og skrive noen ord på denne måten, men har ikke funnet ut av hva bokstavene i ordet heter eller hvilke lyder de representerer. Dette kalles helordsskriving eller logografisk skriving og kan sees i sammenheng med logografisk avkoding i leseutviklingen.

Når barnet lytter ut lyder i ord og skriver bokstaver for de lydene de klarer å identifisere, har det oppdaget det alfabetiske prinsippet og er i gang med fonologisk skriving. Nå står lyden til bokstavtegnet i fokus. Nå utforsker barnet systemet, støtter seg til det som det hører og finner opp skrivemåten. Det kan bety at et ord som skrives flere ganger i samme tekst, får ulike skrivemåter. Akkurat som det kan være vanskelig å forstå hva barnet sier i den tidlige verbale språkutviklingen sin, kan det være vanskelig å forstå hva barnet har skrevet i den tidlige tekstskapingen. Ord kan være representert av en eller få bokstaver. For å forstå hva barnet har villet uttrykke skriftlig, må vi kjenne konteksten eller ha vært med på skriveprosessen. Barnet må få mange anledninger til å gjøre erfaringer og vil etter hvert skrive mer forståelig for den som ikke kjenner konteksten. Skriveretning og oppdeling av tekst i ord er også noe som etter hvert må oppdages og få mening. Det barna trenger fra voksne (og eldre søsken) i denne perioden er oppmuntringer til å utforske videre. De trenger absolutt ikke rettelser av feil stavemåter. Da kan barna lett miste motivasjonen for å skrive. De kan gjerne bli bevisstgjort om at de «barnestaver» og skal lære seg «voksenstaving» etter hvert.

«Voksenstaving» eller ortografisk staving innebærer å bruke regler som korrekt rettskriving, store forbokstaver og tegnsetting. Elevene skal etter hvert skrive ord direkte og automatisk, slik som talen for det meste kommer automatisk. Det innebærer at barnet har fått mye leseerfaring, ikke bare bruker ørene i stavingen, men har koblet på øynene. Forskjellen fra den logografiske skrivingen er at barnet nå kan analysere helheter og merke seg detaljer. For å bli god på ortografisk staving, er mye leseerfaring viktig for å danne ortografiske identiteter i hjernen. Dette tar mange år. Det skjer antagelig gjennom ubevisste analyseprosesser og dannelsen av regler som prøves ut og justeres på samme måte som barnet gjorde da det lærte seg å snakke. Utviklingen skjer etter hvert også gjennom bevisste prosesser og opplæring i stavemåter oppover i klassene der det jobbes med regler for ortografisk skriving.

Skriveflyt

Når en elev har oppnådd skriveflyt, det vil si at innkodingen nærmest går av seg selv uten å kreve for mye oppmerksomhet, kan den som skriver i stor grad rette fokuset mot budskapet. Innkodingen kan skje både gjennom håndskrift og bruk av PC/nettbrett/smarttelefon.

Håndskrift eller PC

For noen elever er bruk av PC mer motiverende enn skriving for hånd. Ideelt sett bør elevene tilegne seg god flyt i begge deler. Da kan de velge det som er mest hensiktsmessig. Datamaskinen kan være mest nyttig når elever skal skrive lengre tekster og jobbe seg gjennom alle faser i skrivestrategiene (se neste avsnitt). Den kan også gi god støtte til elever som strever med lesing og skriving. Håndskrift er mest egnet når vi skriver for å lære. Denne skrivemåten involverer større deler av hjernens nettverk enn skriving på PC og bidrar dermed til at hjernen er mer mottakelig for læring.

Formidling av budskap

Skriving er en kompleks og ressurskrevende aktivitet som fordrer en mengde kognitive ferdigheter. Man skal ha en ide om hva man vil skrive, holde fast på den, uttrykke den språklig og gjøre den om til skrift, organisere, vurdere og koordinere. Motivasjon og opplevelse av å lykkes er vesentlig for å øve iherdig på dette over lang tid.

Noen ganger skriver vi fordi vi vil kommunisere noe til en eller flere mottakere. Andre ganger skriver vi kanskje bare for oss selv fordi vi vil lære noe eller reflektere og sette ned egne tanker. Barna må ha gode forbilder gjennom eldre barn og voksne som skriver daglig, viser at skriving er viktig og har en funksjon. For å kunne uttrykke seg skriftlig, må barna få del i opplevelser og erfaringer som de kan snakke med andre om. Da kan de lære nye ord, spørre, argumentere, fortelle og utvikle det muntlige språket sitt. Når ordene og formuleringene kommer nærmest av seg selv, er en viktig forutsetning for skriveutviklingen på plass.

Barnet må automatisere forming av bokstaver og staving av ord, slik det ble gjort rede for tidligere i dette dokumentet. Akkurat som elevene lærer strategier for å forstå tekst som skal leses, må de lære strategier for å lage en tekst som skal produseres med en bestemt hensikt. Opplæringen må gi elever muligheter til å tilegne seg gode og fleksible måter å formidle et budskap på. Enkelt sagt handler skrivestrategier om hva som bør gjøres før skriving, mens man skriver, under revidering og ferdigstilling av teksten. I disse strategiene er det noen grunnleggende prinsipper, men de fleste skolefagene har også særegenheter som må ivaretas av faglærere.

Når lesing og skriving er vanskelig

For noen barn kan det være ekstra utfordrende å tilegne seg skriftspråket vårt. Mennesket har funnet opp skriftlig kommunikasjon relativt nylig. Den menneskelige hjernen har ikke utviklet et eget system for å tilegne seg skriftspråklige kunnskaper og ferdigheter, men må ta i bruk og kombinere et nett av allerede eksisterende systemer som i utgangspunktet er utviklet for andre funksjoner. Hos de fleste barn går dette greit. Andre kan oppleve å streve veldig og arbeide hardt over tid uten likevel å føle at de lykkes helt. Da kan det handle om dysleksi eller andre former for lese- og skrivevansker. I slike tilfeller må vanskene utredes og barnet få hjelp med vanskene sine. Her har PPT kompetanse og kan bistå. Skolene skal følge rutiner for samarbeid med PPT hvis det er mistanke om slike vansker.

Flerspråklighet i et ressursperspektiv

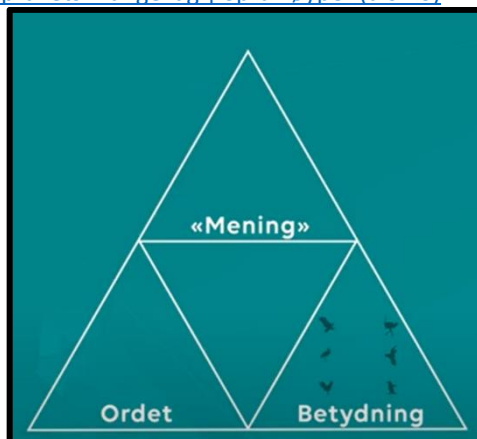
Mange stiller seg spørsmål om hvordan en møter flerspråklighet og flerspråklige barn på en god måte. En ressursorientering kjennetegnes ved at fokuset settes på hva barna kan og mestrer, ikke på hva de mangler. Her ser barnehage/skole på språklig og kulturelt mangfold som normalen, og at dette alltid må gjennomsyre all opplæring for alle barn. Dermed er tiltakene rettet mot barnehagens og skolens praksis og hvordan de kan tilpasses mangfoldet, ikke mot barnet og hvordan det kan tilpasse seg barnehagens eller skolens ordninger. I Østre Toten kommune er et godt og inkluderende læringsmiljø et satsningsområde. Barnehage og skole skal sørge for at alle barn og unge opplever at det å kunne flere språk er en ressurs i barnehagen og skolen og i samfunnet forøvrig. Våre mål er at barn og unge opplever trygghet og mestring, og får realisert sitt potensiale for utvikling og læring, uavhengig av sosial og økonomisk bakgrunn.

En følge av dette er at flerspråklighet og det flerkulturelle blir en naturlig del av barnehagens og skolens miljø, aktiviteter og innhold. Dette innebærer at vi må synliggjøre og jobbe med mangfold på ulike måter og nivåer. Det skal for det første være synlig i det fysiske miljøet at barnehagen og skolen er flerspråklig og flerkulturelt. Da må vi tenke gjennom hva vi har på veggene, hvilke bøker vi har i hyllene, hvilke leker vi har i lekekroken osv.

Personalet i opplæringsinstitusjonene må dessuten ha kunnskap om hvordan de skal tenke språk og flerspråklighet på ulike nivå. En god måte å synliggjøre slike nivå er gjennom denne illustrasjonen av språkets mange lag.

(Illustrasjon «Språkets mange lag», hentet fra Språkløyper og pakken «Overgang fra barnehage til skole»)

Film: Flerspråklige barn – del 4: [Språkets mange lag | Språkløyper \(uis.no\)](#)

Modellen skiller mellom ord og begreper. Her forklares ord som det rent språklige, menneskekonstruerte ordet, i filmen fra «Språkløyper» belyst med «fugl» på norsk, «bird» på engelsk.

Begreper forklares som det som gir betydning til ordet, det som begripes for å forstå hva ordet representerer. For eksempel vil en fugl/bird ha vinger, den kan fly, har to bein, legger egg, har nebb osv. Denne felles, gjerne objektive delen av betydning kalles gjerne denotasjon.

I tillegg vil forståelsen av et begrep omfatte enkeltindividets mere personlige erfaring, (her «mening») også kalt konnotasjon. Dette kan i tilfellet fugl/bird være at du har sett en død fugl, har tatt i et egg, at en fugl har hakket på vinduet ditt osv. Disse personlige erfaringene kan være høyst forskjellige og til dels kulturelt betinget.

Et barn trenger alle lagene i språket vist i trekanten for å forstå- og kunne bruke et begrep. Hva som trengs av opplæring i de ulike «lagene» vil variere fra barn til barn og gjerne fra situasjon til situasjon for enkeltbarnet. Dette er kunnskap som den enkelte barnehagelærer og lærer må inneha og gjøre bruk av i møte med barn som lærer flere språk samtidig.

I et ressursperspektiv på opplæring er det uansett viktig at:

- Barna/elevne opplever at språklig mangfold er en ressurs i barnehagen/skolen.
- Elevene opplever anerkjennelse for sin språklige identitet og kompetanse.
- Elevene får den støtte og hjelp de trenger for å lære norsk.

Her vises også til «Veileder for særskilt norskopplæring og opplæring i klasserom med språklig mangfold i elevgruppa» som ligger i Compilo.

Biblioteket

Biblioteket er et sted som gir støtte til både barnehage, skole og hjemmet. Biblioteket skal være et sted som gir trygge omgivelser der papirbøker, e-bøker og lydbøker er tilgjengelige. Biblioteket skal i første omgang legge vekt på fritidslesing, der vurdering av barnet ikke finner sted. Vi skal jobbe for å skape positivitet rundt bøker, lesing og skriving. Ikke bare gjennom leseopplevelser, men også gjennom å utvikle fantasi, skape nysgjerrighet og språkglede. Dette gir mer tilbud i forhold til barnehage, skole og hjemme. Her kan barn og

ungdom lære, få kunnskap og informasjon om både praktiske aktiviteter, kurs og aktiviteter i organiserte- eller uorganiserte former.

For tilbud i barnehage og grunnskole se vedlegg 9

Barnehagene

Denne delen av språkfokusplanen omhandler barnehagene spesielt. Teksten nedenfor er hentet fra "Rammeplan for barnehager" og beskriver hvordan barnehagene skal jobbe for å fremme barns utvikling av kommunikasjon og språk.

Barnehagedelen inneholder også en beskrivelse av ønsket kompetanse hos de ansatte sammen med mål og tiltak for å oppnå dette.

Til sist presenteres hvordan barnehageansatte forventes å kunne vurdere barns språkutvikling både fortløpende og som mer tidsbestemt kartlegging.

Barnehagen skal fremme kommunikasjon og språk Barnehagen skal være bevisst på at kommunikasjon og språk påvirker og påvirkes av alle sider ved barnets utvikling. Gjennom dialog og samspill skal barna støttes i å kommunisere, medvirke, lytte, forstå og skape mening. Barnehagen skal anerkjenne og verdsette barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, herunder tegnspråk. Alle barn skal få god språkstimulering gjennom barnehagehverdagen, og alle barn skal få delta i aktiviteter som fremmer kommunikasjon og en helhetlig språkutvikling. I barnehager for samiske barn i samiske distrikt skal barnehagen fremme barnas samiskspråklige kompetanse. Personalet skal anerkjenne og respondere på barnas ulike verbale og non-verbale uttrykk og støtte deres språkutvikling stimulere barns verbale og non-verbale kommunikasjon og legge til rette for at alle barn involveres i samspill og i samtaler sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språk som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser være bevisst på sine roller som språklige forbilder og være lydhøre i kommunikasjon med alle barn følge med på barnas kommunikasjon og språk og fange opp og støtte barn som har ulike former for kommunikasjonsvansker, som er lite språklig aktive, eller som har sen språkutvikling bidra til at språklig mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen, støtte flerspråklige barn i å bruke sitt morsmål og samtidig aktivt fremme og utvikle barnas norsk-/samiskspråklige kompetanse. (Rammeplanen s.23-24)	Kommunikasjon, språk og tekst Gjennom arbeid med fagområdet skal barnehagen bidra til at barna får utforske og utvikle sin språkforståelse, språkkompetanse og et mangfold av kommunikasjonsformer. I barnehagen skal barna møte ulike språk, språkformer og dialekter gjennom rim, regler, sanger, litteratur og tekster fra samtid og fortid. Barnehagen skal bidra til at barn leker med språk, symboler og tekst og stimulere til språklig nysgjerrighet, bevissthet og utvikling. I barnehagen skal barna få mulighet til å erfare ulike formidlingsmåter av tekster og fortellinger, som kilde til estetiske opplevelser, kunnskap, refleksjon og møter med språk og kultur. Personalet skal invitere til utforsking av både muntlige språk og skriftspråk. Gjennom arbeid med kommunikasjon, språk og tekst skal barnehagen bidra til at barna uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråksuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter. Personalet skal skape et variert språkmiljø der barna får mulighet til å oppleve glede ved å bruke språk og kommunisere med andre synliggjøre språklig og kulturelt mangfold, støtte barnas ulike kulturelle uttrykk og identiteter og fremme mangfold i kommunikasjon, språk og andre uttrykksformer invitere til ulike typer samtaler der barna får anledning til å fortelle, undre seg, reflektere og stille spørsmål oppmuntre barna til å fabulere og leke med språk, lyd, rim og rytme støtte barnas lek med og utforsking av skriftspråket bruke varierte formidlingsformer og tilby et mangfold av bøker, sanger, bilder og uttrykksformer inkludere alle barna i språkstimulerende aktiviteter. (Rammeplanen s.47-49)
--	---

1 OG 2 ÅRINGEN

Hovedmål 1 Barna lytter, observerer og gir respons i gjensidig samhandling med barn og voksne	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet har blikk-kontakt og gir respons på felles oppmerksomhet • Barnet peker mot noe de er interessert i • Barnet gir respons og er oppmerksom mot andre barn og voksne	• Legge til rette for aktiviteter som skaper samspill mellom barn-barn og barn-voksne (for eksempel titt-tei-leken, teppeleken) • Bruke enhver anledning til å fange opp hva barna viser oppmerksomhet mot (For eksempel "En liten gutt så en fugl utenfor vinduet" der den voksne må sette ord på denne opplevelsen) • Gi barnet nye opplevelser og erfaringer. • Bruke konkrete til å bygge opp forståelsen til ord som blir brukt i samtale, sanger eller eventyr (for eksempel dyr til "Dyrene i Afrika", "Bukkene Bruse" etc)
Hovedmål 2 Barnet videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet viser en reaksjon på uttrykket nei • Barnet benevner gjenstander/personer med egne ord • Barnet har etter hvert to-ords-ytringer • Barnet får større forståelse for begreper rundt seg • Barnet forstår ca. 50 ord ved 11 måneders alder • Barnet har ordkombinasjoner (bamsen sitter) ved ca. 17 måneders alder • Barnet produserer ca. 50 ord ved 18 måneders alder • Barnet har grammatiske kombinasjoner (mamma sin) ved 18 måneders alder • Barnet har bestemthetsmarkering (gutten, jenta) ved 20 måneders alder • Barnet forstår ca. 250 ord ved 20 måneders alder	• Gi erfaringer med språk og tekst-mønstre som vil ligge til grunn for den fremtidige lese- og skriveutviklingen. • Lese for barna. • Lese med barna • Være språklige modeller og benevne ting i barnets omgivelser. • Sett ord på verden for barna • Tilrettelegge situasjoner/lek som stimulerer til bruk av språket • Bruke bøker om og om igjen slik at barna kan de utenat • Tilføre nye elementer i historier barna kjenner godt • Bruke bøker med gjentakende mønster, la barna få fullføre setningene • La lesesituasjonene være et stillas for et situasjonsuavhengig språk. • Rim, regler og sangleker brukes daglig både i spontane og planlagte aktiviteter. • Ha bøker tilgjengelig.

2 OG 3 ÅRINGEN

Hovedmål 1 Barna lytter, observerer og gir respons i gjensidig samhandling med barn og voksne	Innhold og aktiviteter
Delmål: - Barnet gir respons og er oppmerksom mot andre barn og voksne - Barnet følger en enkel instruksjon	- Legget til rette for aktiviteter som skaper samspill mellom barn-barn og barn-voksne med fokus på blikk kontakt. - Være tydelig i kommunikasjonen med barnet - Gi en beskjed om gangen
Hovedmål 2 Barnet videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd	Innhold og aktiviteter
Delmål: - Barnet forstår betydningen av verb - Barnet uttrykker seg forståelig - Barnet kan uttale ord med m, n, p, b, t og d tydelig - Barnet bruker ord fra dagliglivet, verb og pronomen som viser til dem selv - Barnet har 2-3 ords ytringer - Barnet stiller spørsmål ved tonefall/ord. - Barnet bruker nei eller ikke i setninger	- Lese for barna, dialogisk lesing som metode. - Sette ord på det man gjør av dagligdagse aktiviteter - Benevne gjenstander/personer - Bruke språket korrekt og tydelig både i dagligtale og i forhold til bruk av litteratur og musikk
Hovedmål 3 Barnet bruker sitt språk for å uttrykke følelser, ønsker og erfaringer, til å løse konflikter og å skape positive relasjoner i lek og annet samvær	Innhold og aktiviteter
Delmål: - Barnet viser interesse for å leke sammen med andre og tar kontakt med andre barn - Barnet henvender seg verbalt på eget initiativ og er i dialog om noe i kortere perioder - Barnet holder oppmerksomheten mot noe i en kort stund	- Være forbilder i forhold til lytting, respons, kroppsspråk og talespråk - Være aktivt lyttende, skape tillit og trygghet - Samtaler om opplevelser, tanker og følelser
Hovedmål 4 Barnet lytter til lyder og rytme i språket og blir fortrolige med symboler som tall og bokstaver	Innhold og aktiviteter
Delmål: Barnet deltar med interesse i rim/regler og sanger	- Rim, regler og sangleker brukes daglig både i spontane og planlagte aktiviteter - Lekeskriving - Leke med ord som rimer - Leke med lyder, rytme og sang - Skriftspråket synliggjøres på avdelingen (for eksempel navn på garderobeplassen og spiseplassen)
Hovedmål 5	Innhold og aktiviteter

Barnet blir kjent med bøker, sanger, bilder, media m.m.	
Delmål: • Barnet liker å bli lest for • Barnet viser engasjement for bildebøker og tekst • Barnet synger spontant i lek • Barnet gjenkjenner enkle eventyr • Barnet ser i bøker på eget initiativ	• Lese daglig for barna • Lese med barna • Barna opplever skriftlige og muntlige fortellinger, poesi, dikt, rim, regler, sanger og eventyr • Bøker og bilder er tilgjengelig i barns høyde

3 OG 4 ÅRINGEN

Hovedmål 1 Barna lytter, observerer og gir respons i gjensidig samhandling med barn og voksne	Innhold og aktiviteter
Delmål: - Barnet deltar i dialog - Barnet er aktiv deltaker i samling og aktiviteter - Barnet holder på oppmerksomheten i sin selvvalgt aktivitet over tid - Barnet lytter til de andre i leken og tolker lekesignalene	- Legge til rette for samtaler - Skape engasjement og interesse hos barna - Oppmuntre barnet til å fortelle - Aktiviteter i små grupper - Ulikt materiell er lett tilgjengelig for barna - Legge til rette for gode og varierte lekeaktiviteter og lekegrupper
Hovedmål 2 Barnet videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd	Innhold og aktiviteter
Delmål: - Barnet identifiserer 3-4 navn på farger - Barnet forstår uttrykk som inneholder preposisjoner (sett bilen bak hesten, putt klossene i klosseskassa) - Barnet forstår nektende setninger (gi meg den fargen som ikke er gul) - Barnet har k og g lyden inne - Barnet bruker lydene s, f, og v i begynnelsen av ord - Barnet uttaler alle stavelser i ord - Barnet bruker spørreord og overbegreper (hva, hvem, hvor, dyr, mat osv.) - Barnet produserer setninger på inntil 4 ord i riktig rekkefølge - Barnet bruker preposisjoner riktig - Barnet binder sammen setninger med og men	- Sette ord på fargenavn i hverdagen - Spille spill som omhandler farger - Leke med lyder, musikk, rytme og sang (for eksempel "Tre små kinesere", Fonologiske spill, rytmeinstrumenter, bruke kroppen). - Bruke spørreord i kommunikasjonene med barnet - Bruke spørreord i tilrettelagte lesegrupper - Sortere og bruke overbegrepene - Bruke språket korrekt og tydelig både i dagligtale og i forhold til bruk av litteratur og musikk - Lese for barna
Hovedmål 3 Barnet bruker språk for å uttrykke følelser, ønsker og erfaringer, til å løse konflikter, å skape positive relasjoner i lek og annet samvær	Innhold og aktiviteter
Delmål: - Barnet lytter til de andre i leken og tolker lekesignaler - Barnet bruker språket relevant i forhold til situasjoner - Barnet uttrykker følelser, ønsker og erfaringer - Barnet bruker språket til å løse konflikter - Barnet bruker språket til å skape positive relasjoner - Barnet formulerer seg slik at andre forstår - Barnet er i dialog over litt tid - Barnet har ca. 900 ord ved 3-4 års alder	- Delta i rollelek sammen med barnet - Gi barnet replikker og hjelp med lekespråket - Være bevisst barnas blikk, stemme, toneleie, gester og verbal tale - Legge til rette for gode og varierte lekeaktiviteter og lekegrupper - Bruke litteratur og bilder som utgangspunkt for samtale om følelser (for eksempel "Steg for steg", grønne og røde tanker) - Veilede barn i konfliktløsning

Hovedmål 4 Barnet lytter til lyder og rytme i språket og blir fortrolige med symboler som tall og bokstaver	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet lytter ut og skjeller lyder fra hverandre i begynnelsen av ord • Barnet klapper rytmer i ord • Barnet kan enkle rim og regler	• Rim, regler og sangleker brukes daglig både i spontane og planlagte aktiviteter • Leke med ord som rimer • Leke med lyder, rytme og sang (for eksempel lydene i minimale par som bil-pil, hus-mus må kunne skjelles for at barna også skal kunne leke med rimord) • Bruke rim og regler • Lekeskriving • Bokstaver og tall er synlige på avdelingen (for eksempel navn på garderobe-, spise- og samlingsplassen)
Hovedmål 5 Barnet blir kjent med bøker, sanger, bilder, media m.m.	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet gjengir deler av kjente regler og sanger • Barnet liker å bli lest for • Barnet viser engasjement for bøker og tekst • Barnet synger spontant i lek • Barnet gjenforteller enkle eventyr • Barnet ser i bøker på eget initiativ • Barnet er kjent med digitale verktøy	• Leser daglig for barna • Lese med barna • Bruke regler, sanger og sangleker i hverdagen (for eksempel i samling, stell, garderoben, sandkassa m.m.) • Barna opplever skriftlige og muntlige fortellinger i poesi, dikt, rim, regler, sanger og eventyr • Bøker og bilder er tilgjengelig i barns høyde • Bruke digitale verktøy sammen med barna

Hovedmål 1 Barna lytter, observerer og gir respons i gjensidig samhandling med barn og voksne	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet deltar aktivt i dialog. • Barnet behersker turtaking • Barnet er aktiv deltaker i samling og aktiviteter • Barnet holder på oppmerksomheten i selvvalgte og styrte aktiviteter over tid • Barnet lytter til de andre i leken og tolker lekesignalene	• Legge til rette for samtaler • Skape engasjement og interesse hos barna • Oppmuntre barnet til å fortelle • Barna er aktive i planlegging, gjennomføring og vurdering av ulike aktiviteter og prosjekter • Ulikt materiell er lett tilgjengelig for barna (for eksempel spill, brettspill og digitale spill) • Legge til rette for gode og varierte lekeaktiviteter og lekegrupper • Lege til rette for at alle skal kunne komme til ordet.
Hovedmål 2 Barnet videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet har god begrepsforståelse (overbegreper, gradbøyning av en del adjektiver) • Tilegne seg gode og anvendbare matematiske begreper • Barnet forklarer hva ting er • Barnet vet hva et ord er • Barnet uttaler konsonantsammensetningene riktig i ord • Barnet bruker flertallsform av substantiv og fortidsform av verb • Barnet bruker spørreord som hvordan og hvorfor • Barnet bruker begreper der det forteller om fortid eller fremtid • Barnet bruker fordi-setninger • Barnet har alle lyder på plass (r- og s-lyden kan være normalt forsinket opp til 7-8 års alder)	• Utforske og leke med tall, mønster, former og mengde • Sortere og sammenligne ulike typer, størrelser, former og mål • Benevning av plassering via adjektiver • Systematisk begrepsinnlæring (for eksempel ved hjelp av tankekart og /eller konkrete) • Bruke språket korrekt og tydelig både i dagligtale og i forhold til bruk av matematiske begreper (for eksempel sirkel, kvadrat, rektangel) • Lese daglig for barna
Hovedmål 3 Barnet bruker sitt språk for å uttrykke følelser, ønsker og erfaringer til å løse konflikter og å skape positive relasjoner i lek og annet samvær	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet forteller en historie med en viss sammenheng • Barnet er aktiv i rollelek • Barnet deltar i samlek over tid • Barnet forstår de sosiale spillereglene • Barnet uttrykker følelser, ønsker og erfaringer	• Oppmuntre barnet til å fortelle • Jobbe med muntlige og skriftlige historier (for eksempel gjøre oppmerksom på innledning, mellompart og avslutning) • Legge til rette for rollelek • Legge til rette for sosialt samspill • Veilede barn i konfliktløsning • Bruke litteratur og bilder som utgangspunkt for samtale om følelser (Steg for steg,

	Grønne og røde tanker, Redd barna: overgrep og vold)
Hovedmål 4 Barnet får et positivt forhold til tekst og bilde som kilde til estetiske opplevelser og kunnskaper, samtaler, og som inspirasjon til fabulering og nyskaping	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet viser interesse for lekeskriving • Barnet viser interesse for leke-lesing • Barnet kjenner til lese- og skriveretningen • Bams interesser er utgangspunkt for prosjekter • Barnet er aktivt deltagende i tekstskaping	• Skape tekster sammen med barna • Ha samtaler med barna om tekster • Bruke ukeplan og værkalender med barna • Bruke skrivedans • Lese for barna daglig • Gjentakende lesning av samme bok • Barna er aktive i planlegging, gjennomføring og vurdering av ulike aktiviteter og prosjekter • Legge til rette for engasjerende samtaler og fortellersituasjoner • Introdusere og bruke ord via lesing • La barna fantasere å fabulere ut fra bøker eller ting de er interessert i • Skape et miljø hvor det oppleves spenning og glede ved høytlesing/fortelling/teater/rolle-lek
Hovedmål 5 Barnet lytter til lyder og rytme i språket og blir fortrolige med symboler som tall og bokstaver	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet kjenner igjen navnet sitt • Barnet skriver navnet sitt • Barnet rimer • Barnet vet hvorfor ord rimer på hverandre • Barnet lytter etter lyder og rytme i språket • Barnet lytter ut forlyder i ord • Barnet deler ord i stavelser • Barnet klapper stavelser • Barnet er fortrolig med symboler som tall og bokstaver ("tallsifre") • Barnet har kjennskap til at bokstavene har et navn og en lyd • Barnet bruker og forstår matematiske begreper som angir form, størrelse og antall • Barnet lærer riktig blyantgrep	• La barna skrive navnet sitt selv (for eksempel på matpakken, navneskilt, garderobeplassen) • Ha små og store bokstaver og tall synlig på avdelingen • Skriftspråket synliggjøres på avdelingen (for eksempel navn på garderobeplassen, spiseplassen, samlingsstundplassen) • Bruke bokstavens lyder fremfor navn • Bruke "Språksprell" og Jørgen Frosts "Språkleker" jevnlig • Leke hviskeleken • Vise og lære barna hvorfor ord rimer på hverandre (fordi de slutter på samme lyder) • Sammenlikne hvordan ord rimer og ikke rimer (for eksempel ikke katt-sal, men katt-matt) • Leke med ord ved å bytte ut lyder (for eksempel bil-pil) • Leke med sammensatte ord (for eksempel syke-bil og bil-syke) • Bevisstgjøre barnet på lyder (når man skriver mandag på tavla, kan man si: Hva begynner mandag på? M...neste a... heter det ma....Nei vi må ha flere lyder) • Utforske og leke med tall og former • Utforske og leke med form og mønster

	• Sortere og sammenligne ulike typer, størrelser, former og mål • Skrive bokstaver sammen med barna • Oppfordre barn til funksjonelt blyantgrep
Hovedmål 6 Barnet blir kjent med bøker, sanger, bilder, media m.m.	Innhold og aktiviteter
Delmål: • Barnet gjengir kjente regler og sanger • Barnet liker å bli lest for • Barnet viser engasjement for bøker og tekst • Barnet synger spontant i lek • Barnet gjenforteller eventyr • Barnet ser i bøker på eget initiativ • Barnet lekeleser • Barnet bruker digitale verktøy	• Lese daglig for barna • Lese med barna • Bruke regler, sanger og sangleker i hverdagen (for eksempel i samling, garderoben, sandkassa) • Barna opplever skriftlige og muntlige fortellinger i form av poesi, dikt, rim, regler, sanger og eventyr • Bøker og bilder er tilgjengelig i barns høyde • Barna besøker biblioteket • Barna tar bilder • Barna lager film • Barna lager tekster på pc og skriver ut • Bruke internett aktivt

Mål for de ansatte

Mål	Innhold/tiltak
Ha kompetanse på barns språklige utvikling	Forsinkelser i språk- og taleutvikling i førskolealder er et av de vanligste problemene man kan identifisere hos barnehagebarn. For å forebygge og jobbe med tiltak rettet mot disse problemene, forventes det at man kan dette.
Pedagoger og andre ansatte skal vite hvor det enkelte barnet er i sin utvikling. Den ansatte må ha dette langt fremme i sin bevissthet og vite hva hun/han skal gjøre i her- og nå-situasjoner for å stimulere utviklingen	Bruke observasjonsverktøy som kvalitets-sikrer dette. Legge til rette for livslang læring. Sørge for å gi barnet et godt utgangspunkt for begynneropplæringen i lesing og skriving.
Ha kunnskap om hva som er spesielt viktig for den første lese- og skriveopplæringen, og hva som fremmer språklig bevissthet	
Barnehagelærer må kartlegge barn som strever med språket. Viser det seg at språkproblemene er av en slik art og omfang at barnet trenger ekstra tilrettelegging og hjelp, plikter vi å sette i gang tiltak.	Kartlegge barn som strever med språket og tilrettelegge for ekstra språkstimulering slik at de ikke utvikler lese-, skrive og lærevansker videre i barnehagen og også videre i skolen. Melde opp til PPT, tenke tidlig intervensjon.
Pedagogene har kompetanse på kartleggingsmateriell og observasjon	Eks; "TRAS", "Alle Med". Relasjonskartlegging
Bruke refleksjonsverktøy ang språk og språkmiljø i barnehagen	Utdanningsdirektoratet Språk og språkmiljø "Språkløyper"
Hele personalgruppa må ha kompetanse på språkmiljø og språkstimulering. Personalet må ha kunnskap om aktuell barnelitteratur.	Være oppmerksomme på forskjeller i kjønn og interessen for lesing. Ved å være bevisste på faktorer som spiller inn på språkutvikling kan man være med å utjevne forskjellene før skolestart. Samarbeid med en bibliotekar Pedagogisk utviklingsarbeid på feltet
Hele personalgruppa har kompetanse på metoder for språkstimulering, skriftlige og muntlige.	Vet og bruker kunnskapen på hvordan man skal stimulerer til språklig utvikling. Eks: • Tips fra "Tras"-håndboka • Rammeplanen • Språk, lese- og skriveplan • Faglitteratur på emnet • Språkglede i barnehagen: Herdis Palsdottir • Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen – Kunnskapsdepartementet • Språk i barnehagen – en veileder- Utdanningsdirektoratet • Fra eldst til yngst: fra kommunikasjon, språk og tekst til læreplan i norsk • Språksprell • Språkleker, Jørgen Frost • Snakkepakken
Ansatte må være oppdatert på ny forskning på dette fagfeltet.	Lesesenteret i Stavanger, Språkløyper Bruke leseveilederne i kommunen Bruke planleggingsdager/personalmøter til oppdatering Samarbeid med Høgskolen
Ha kompetanse på hvordan man skal formidle en bok til barn og hvordan man kan jobbe med en tekst. Kjenne til og bruke metoden veiledet lesing.	Bruke "Språkløyper" Ha digitale verktøy som smartboard/lesetv slik at barna skal få sett tekst og bilde samtidig.

Kartleggingsverktøy i barnehagen

Vurdering:

Kunnskap om barnegruppens og enkeltbarns trivsel og allsidige utvikling er viktig for å gi alle barn et tilrettelagt tilbud i tråd med barnehageloven og rammeplanen. Barnets trivsel og allsidige utvikling skal derfor observeres og vurderes fortløpende, med utgangspunkt i barnets individuelle forutsetninger og kunnskap om barns utvikling og behov. Barnets erfaringer og synspunkter skal inngå i vurderingsgrunnlaget.

Dokumentasjon:

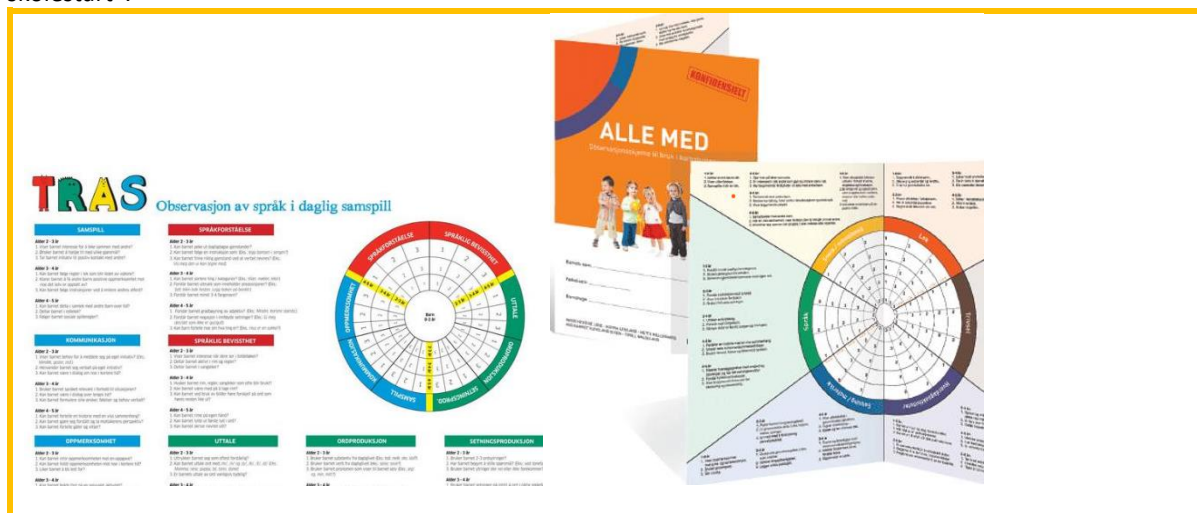
Vurderinger om barnegruppens og enkeltbarns trivsel og allsidige utvikling skal dokumenteres når det er nødvendig for å gi barnegruppen og enkeltbarn et tilrettelagt tilbud.

Progresjon:

Vurderinger om barnegruppens og enkeltbarns trivsel og allsidige utvikling skal dokumenteres når det er nødvendig for å gi barnegruppen og enkeltbarn et tilrettelagt tilbud. (Rammeplan for barnehage)

Eksempler på verktøy som barnehagen kan benytte er observasjoner, løpende protokoll, praksis- fortellinger, bilder, relasjons-kartlegging, "Tras", "Alle med" og sosiogram.

Observasjon og kartlegging for tospråklige finnes i form av "Tras" uten aldersinndeling og "Lær meg norsk før skolestart".

Overgang fra barnehage til skole

Kommunen har et overordnet ansvar for at barn får en god overgang fra barnehage til skole og for å legge gode premisser for samarbeidet mellom disse institusjonene. Barnehagen og skolen er begge pedagogiske institusjoner som skal fremme omsorg, dannelse og læring. Barnehagen er den første viktige delen av barnets utdanningsløp. Barnehage og skole har ulike mandat, men de skal begge bidra til en god start på livet og livslang læring.

Den grunnleggende kompetansen barnet har ervervet i barnehagen har stor betydning for barnets trivsel og læringsutbytte i skolen. Forskning viser at læring er en selvforsterkende prosess. Derfor er det spesielt viktig å ha fokus på barnets styrker og kunnskap i en overgangssituasjon.

God sammenheng skal ivareta barnets behov for trygghet i overgangsprosessen mellom barnehage og skole og bidra til at opplæringen tilpasses enkeltbarnet allerede fra første skoledag. Dette betyr at skolen bør bruke kjente arbeidsmetoder og aktiviteter fra barnehagen. Dette kan være for eksempel kjente sanger, leker, bøker og læringsaktiviteter. Her vil "overgangssekken" inneholde konkret materiell. Et nært samarbeid på tvers av barnehage og skole gjennom siste barnehageår er viktig for å skape sammenheng og helhet til beste for barna.

Det er utarbeidet rutiner og planer for overganger i kommunen. Her er link til skjemaet som benyttes ved overgang. Dette beskriver barnets kunnskapsgrunnlag. Foreldrene er delaktig i utfyllingen og bestemmer hvilken informasjon som de ønsker skal videreformidles til skolen.

[Overgangsskjema barnehage- skole](#)

Tidlig innsats og inkluderende fellesskap

Meld. St. 6 (Tett på - tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO) sier:

«Det er et overordnet mål å videreutvikle kvaliteten i barnehager og skoler, slik at alle barn og elever får lære, mestre og utvikle seg i inkluderende fellesskap. Bedre kvalitet på det ordinære tilbudet kan gi mindre behov for særskilt ordninger for enkeltbarn.

Tidlig innsats betyr et godt pedagogisk tilbud fra tidlig småbarnsalder, at barnehager og skoler arbeider for å forebygge utfordringer, og at tiltak settes inn umiddelbart når utfordringer avdekkes. Tiltak kan være å tilrettelegges innenfor det ordinære tilbudet og /eller ved å sette inn særskilte tiltak.

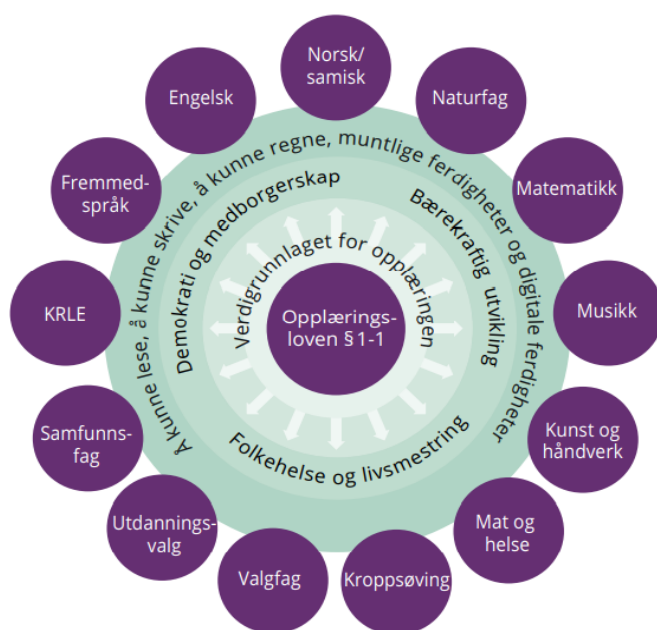
Inkludering i barnehage og skole handler om at alle barn og elever skal oppleve at de har en naturlig plass i fellesskapet»

Skolene

De neste kapitlene omhandler skolene spesielt. LK20 sier:

“Opplæringen skal sikre at elevene blir trygge språkbrukere, at de utvikler språklig identitet, og at de kan bruke språk for å tenke, skape mening, kommunisere og knytte bånd til andre. Språk gir oss tilhørighet og kulturell bevissthet” (LK20 overordnet del, s 9).

I LK20 har norskfaget et særlig ansvar for opplæringen i å kunne lese og skrive. Utviklingen av å kunne lese i norsk går fra den grunnleggende avkodingen til å lese, tolke og reflektere over tekster i ulike sjangere, for ulike formål og av ulik lengde og kompleksitet (LK20, s 25). Utviklingen av å kunne skrive i norsk går fra den grunnleggende skriveopplæringen til å planlegge, utforme og bearbeide tekster i ulike sjangre og tilpasse formål, medium og mottaker. (LK20, s 25). Lesing og skriving er grunnleggende ferdigheter det skal jobbes med i alle fag:

Figur 2.1 Illustrasjon av forholdet mellom verdier og prinsipper for opplæringen og grunnskolens fag. Læreplanene i fag bygger på verdiene og prinsippene i overordnet del, og fagene utgjør til sammen en helhet. (Opprinnelig fra Meld. St. 28 (2015–2016) Fag – Fordypning – Forståelse — En fornyelse av Kunnskapsløftet).

I det følgende presenteres hvordan skolene i Østre Toten forholder seg til tilrettelegging for skolestartere generelt, hvordan lek er tenkt som arbeidsmetode og innfallsvinkel til læring, hvordan en tenker forberedende lese/skriveopplæring i kommunen, hvordan en tilrettelegger for god begrepsopplæring samt hvordan en tenker begynnende bokstavinnlæring, begynnende skriveopplæring og begynnende leseopplæring. Teorien presentert her sammen med lese- og læringsstrategier beskrevet i vedlegg 1, 2 og 3 settes seinere inn i tabeller som beskriver mål, tiltak og vurdering med utgangspunkt i «Kunnskapsløftet 2020», norskfaget. Sammen med teori presentert foran i språkplanen er dette utgangspunktet for en opplæring som alle elever i Østre Toten skal møte i sin skolehverdag.

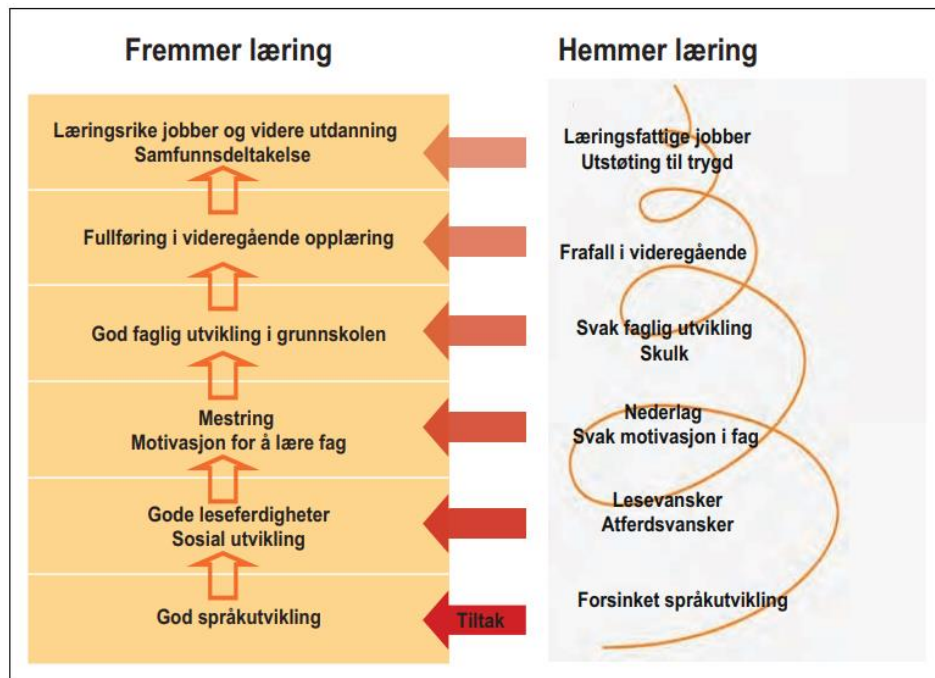
Fremmere og hemmere for læring

Meld St. nr 16 (06-07) framstiller fremmere og hemmere for læring på denne måten:

10

St.meld. nr. 16
... og ingen sto igjen

2006–2007

Figur 1.2 Faktorer som fremmer og hemmer læring

Planen ønsker å ha fokus på fremmere for læring med en god språkutvikling som grunnlag.

Tilrettelegging for skolestarterne

Trygghet, relasjoner og trivsel er viktig for en god skolestart. For å få til dette bør skolen, SFO og barnehagene kjenne til hverandres arbeidsmetoder. Ved skolestart skal lærerne være bevisste på at elevene skal møte kjente læringsaktiviteter fra barnehagen og bli trygge på skolens område.

Skolene bør tilrettelegge for å ha et fast førsteklasserom fordi rommets utforming bør være tilpasset barnets alder og behov. Det er hensiktsmessig at klasserommene er store nok for å kunne deles opp i ulike læringsområder. Det kan være nyttig å ha en fast arena i klasserommet til samlingsaktiviteter. Det bør også være plass til leker, rekvisitter til rollelek, konkrete, spill osv. i barns rekkevidde. Dette vil innby til lekpregede aktiviteter. Elevene i begynneropplæringen kan ha nytte av å bruke gruppebord eller langbord heller enn individuelle pulter. I tillegg bør førsteklasserommet være i nærhet til SFO med tanke på arealutnytting og tilgang til utstyr.

Lek i skolen

Ifølge Lærerplanen 2020 skal «...læreren legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved å la elevene være i bevegelse, leke, undre seg og bruke sansene sine. Videre skal læreren legge til rette for at elevene utvikler muntlig og skriftlig språk ved å få prøve seg fram og være kreative.» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Videre sier Lærerplanen 2020 også at «For de yngste barna i skolen er lek nødvendig for trivsel og utvikling, men også i opplæringen som helhet gir lek muligheter til kreativ og meningsfylt læring.»

Frilek er den hverdagslige, spontane leken som kjennetegnes av barns egne påfunn og glede i utfoldelse. Denne oppstår iblant annet i friminutt, på uteskole og i leketimer og er viktig for å kunne utvikle både språk og sosiale

ferdigheter. Samtidig bidrar frilek i utviklingen av viktige ferdigheter for å tilnærme seg faglig kunnskap. Dette betyr at frileken skal ha plass i begynneropplæringen og at skolene skal gi rom for denne.

Læring gjennom lek gjenkjennes som lærerstyrt lek. Voksne legger rammen for leken og skal være deltakende. Leken har en planlagt hensikt og leken er brukt som et virkemiddel for at elevene skal tilegne seg faglig og sosial kunnskap på en motiverende måte. Eksempler på læring gjennom lek er butikklek, sykehuslek, restaurantlek, flyplasslek, bondegårdslek osv.

«Det haster med å ta i bruk mer lek i skolen, ikke først og fremst for å skape bedre overgang mellom barnehage og skole, men fordi lek gir bedre læring. Det gjelder både den frie leken i skolegården og den fagspesifikke leken i klasserommet.» - Bentsen & Håland, 2021.

I de første skoleårene er leken den viktigste arenaen for utvikling og læring både av sosiale ferdigheter og språkferdigheter. Småskolen oppfordres derfor til å tilpasse for gode rammebetingelser for lek både ute og inne. Dette bør gjøres ved at lek timeplanfestes, noe som gjør at voksne kan observere og støtte ut fra det enkelte barns behov. Både den frie og den lærerstyrte leken skal ha stor plass i begynneropplæringen bl.a. fordi disse ivaretar sentrale begreper i fagfornyelsen ut fra barnets egne erfaringer og premisser. Dette gjelder f.eks. begrepene nysgjerrighet, undring, refleksjon, kritisk tenkning og demokrati.

Lærerplanen 2020 sier at elevene skal få utfordringer som fremmer danning og lærelyst. Dette skapes gjennom lek og lekpregede aktiviteter da lek er barns naturlige arena og deres kjente verktøy for samhandling. Ved å bruke elevenes kjente læringsaktiviteter vil det også skape større følelse av mestring for elevene. Dette igjen fremmer mer motivasjon og lærelyst. Skolen kan dra stor nytte av å bruke leken som kjent metode som skaper mestring. Forskning viser også at opplevelsene elevene får gjennom lek er en bro til læring. Dette er i tråd med Læreplanen da den sier at skolen skal bruke varierte læringsarenaer og gi praktiske og livsnære erfaringer som fremmer motivasjon.

Barn lærer språk gjennom lek, dialog og samhandling med andre og når læringen oppleves som lystbetont, meningsfull, trygg og passe utfordrende for dem. Det er viktig for barn å kjenne glede ved å kommunisere og være i dialog med andre. Barns opplevelse av språklig mestring er uvurderlig for barn med tanke på språklig utvikling og vekst.

Barnehage og skole har som nevnt tidligere ulike mandat vedrørende forventningene og krav til barns språklæring og kunnskapstilegnelse. Skolens arbeid med språk skal på sikt også knyttes til den formelle lese- og skriveopplæring. Gode lese- og skriveferdigheter skal igjen sikre at alle elevene tilegner seg den kunnskapen som forventes oppover i de ulike klassetrinnene.

Vi vet at det er en sterk sammenheng mellom barns språklige erfaringer og læring. Språket er redskap for tanken (Vygotski, 1986). Det er sammenheng mellom et rikt vokabular og leseforståelse. Den som forstår, leser mer og utvikler dermed et enda rikere språk. Å inkluderes som deltaker i et språkaktivt læringsfellesskap, som for eksempel i lek, vil kunne hjelpe flere elever inn i gode språklærings sirkler.

Begrepslæring

Begrepsinnlæring foregår gjennom hele menneskets livsløp og i alle situasjoner vi utsettes for. Dette er skissert i «Språktreet» og i teoridelen foran. For de fleste- og i de fleste tilfeller er innlæring av begreper noe som skjer naturlig, f.eks. i leksituasjoner som beskrevet foran. Et godt begrepsapparat er essensielt for både å forstå- og for å kunne gjøre seg forstått i en stadig mere språklig basert hverdag.

En viktig del av pedagogenes rolle er å være bevisste på at alle får ta del i begrepsopplæringen, både fordi vi skal lære spesifikke og spesielle begreper som del av en faglig skolering, men også fordi god- og felles forståelse av begreper både gjør hverdagen enklere for oss og kan gi oss verdifulle felles opplevelser med andre mennesker. Noen barn strever med begrepstilegnelse. I tillegg har barn forskjellig utgangspunkt for å forstå det mere akademiske språket i skolen. For å møte flest mulig av barna anbefales det at lærere er grundige i begrepsopplæringsarbeidet.

Det finnes mange metoder for mere systematisk og strukturert begrepslæring. To av disse er «Begrepslæring» (ordlistemetoden) utarbeidet av Statped samt «Begripe med begreper A og B» og «Grunnleggende begreper» av Magne Nyborg.

Forberedende lese-/skriveopplæring

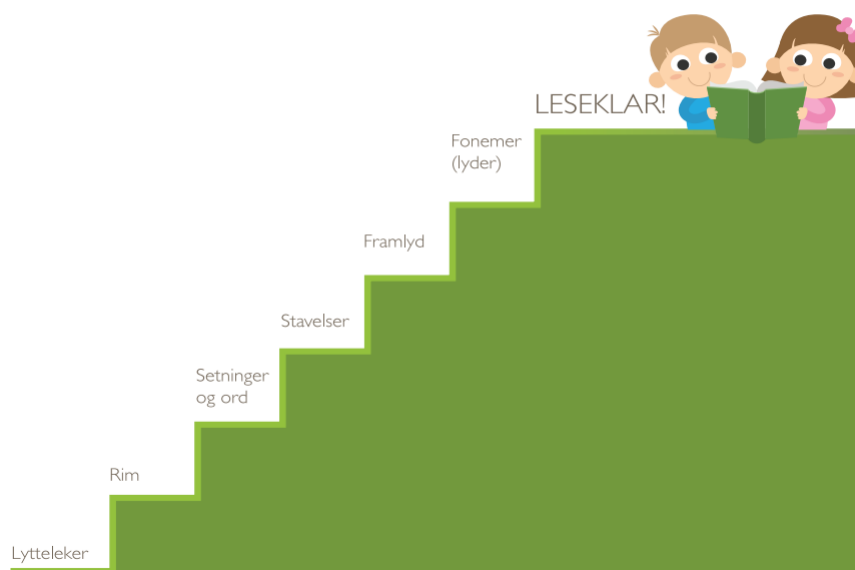
“Totenmodellen” og “Språklig”

Forberedende lese-/skriveopplæring er arbeidet som gjøres for å gi barna de nødvendige forutsetningene for å bli “lese- og skriveklare”. Kort oppsummert er disse ferdighetene å kunne rime, å kunne lytte ut språklyder, å kunne sette sammen ord til setninger, å kunne klappe stavelser, å ha kunnskap om likelydende ord samt å kunne sette sammen- og dele opp sammensatte ord.

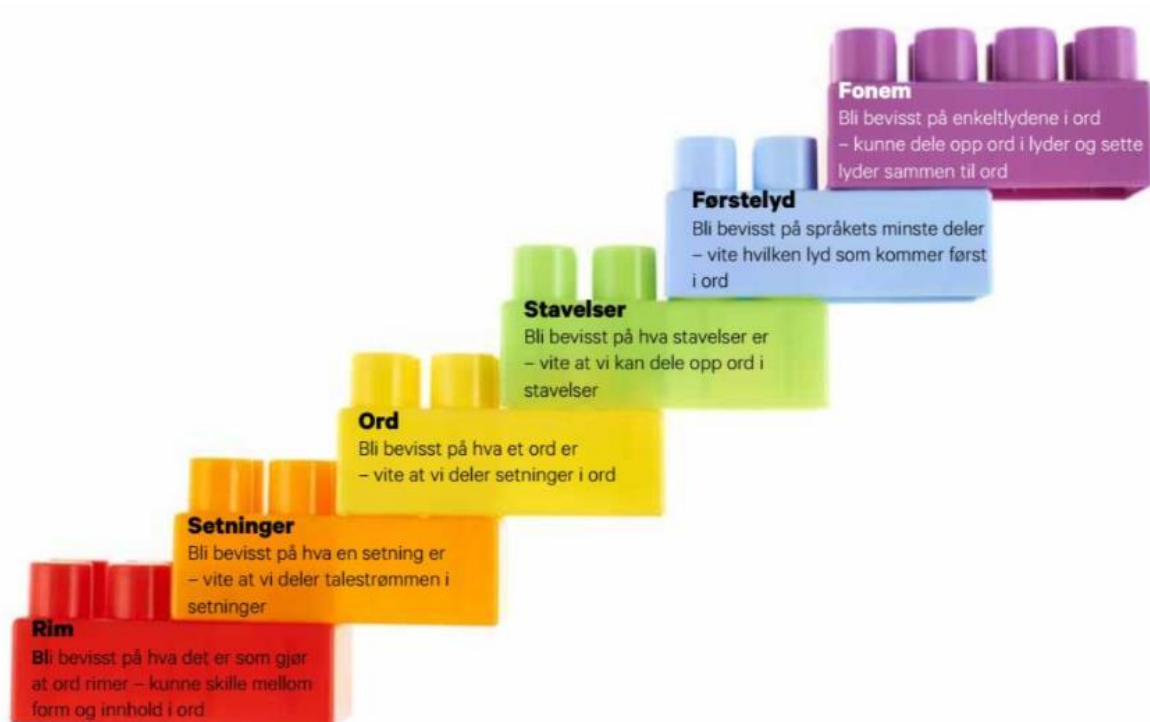
Skolene i Østre Toten skal benytte “Totenmodellen” i denne opplæringa. Denne finnes som eget dokument der både teorigrunnlag og det praktiske opplegget er godt beskrevet. Opplegget som skolene følger er tuftet på arbeidet som allerede er gjort i barnehagen, dvs barnehagens arbeid med “Språksprell”. “Totenmodellen” finnes som dokument i Compilo.

Noen skoler har erstattet “Totenmodellen” med opplegget “Språklig”. Dersom “Språklig” benyttes, må lærerne sikre at de arbeider med de samme ferdighetene som “Totenmodellen” beskriver. Kartlegging av den enkelte eleven skal i begge tilfellene vise når eleven oppnår de ønskede ferdighetene.

Modellene under viser henholdsvis Jørgen Frost sin “Lesetrapp” og “Språklig” sin modell for trinnene i den “språklige bevissthetstrappa”. Arbeidet med fonologisk bevissthet kan kombineres med skrift/bokstaver dersom elevene er klare for dette.

Lesetrappa
(Jørgen Frost)

«Totenmodellen»

Hentet fra Språklig

Bokstavinnlæring

De fleste barn har erfaring med bokstaver før de starter i skolen. De har sett bokstaver i "ferdige" skriftlige kilder av ulike slag samt antakelig både skrevet "lekeskrift" og benyttet "ordentlige" grafemer når de for eksempel har skrevet navnet sitt selv. Med bokstavinnlæringa i skolen settes dette i system ved at elevene lærer å skrive grafemer og kobler dette til grafemets lyd og navn. Dette benevnes gjerne som den formelle bokstavinnlæringa. Med denne forventes det at elevene skal lære seg - og skille fra hverandre alle de 29 grafemene.

I Østre Toten kommune skal 1.trinns høsthalvår brukes på å arbeide systematisk med Totenmodellen/Språklig, muntlig ferdigheter og bokstavenes lyd. Det viktigste er å vekke elevenes nysgjerrighet og nå dem på deres nivå i denne prosessen. Dette innebærer at den formelle bokstavinnlæringa ventes med og først startes opp når elevene er klare for det, dvs har kompetanse i alle stegene i «Lesetrappa». Elevenes kompetanse innen de ulike ferdighetene i «Lesetrappa» kartlegges med «Ringeriksmaterialet» ca uke 50, dvs tett opp mot jul på 1.trinn. I praksis betyr dette at formell bokstavinnlæring tidligst starter etter juleferien.

Selv om elevene ikke har startet den formelle bokstavinnlæringa, skal de ha tilgang til grafemer i klasserommet. Mange vil selv etterspørre hvordan bokstaver/ord skrives og får hjelp ved at grafemene er synlige og tilgjengelige og blir «vist fram» gjennom språklekene i «Totenmodellen» eller i «Språklig». Lærere skal oppfordre til å lytte ut lyder og skrive ut fra barnets eget ståsted i deres prosess mot språklig bevissthet.

Det finnes ulike metoder for bokstavintroduksjon. Tidligere anbefalte en introduksjon av ett grafem pr uke og i rekkefølge som tillot at en raskt kunne "bygge" enkle ord. Denne metoden sikrer at de fleste elevene i størst mulig grad får inngående kjennskap til ett og ett grafem og at dette jobbes grundig med over en relativt lang periode. Elevene lærer grafemets lyd og hvordan denne lages motorisk i munnen. De lærer også grafemets utseende og hvordan denne kan formes i ulike materialer og skrives på papir. De får også kjennskap til grafemnavnet uten at dette har stort fokus.

De siste årene har de fleste av førstetrinns-lærerne i Østre Toten kommune praktisert «raske bokstaver» som bokstavinnlæringsmetode. Elevene blir introdusert for to eller flere bokstaver i uka, og både store og små grafemer presenteres.

Et viktig prinsipp bak "rask" bokstavinnlæring er at elevene får raskere kjennskap til flere grafemer og dermed mulighet for gjenkjenning og "lesing" av disse i ferdigprodusert tekst de møter. Dette kan være barnebøker, nivådelte småbøker eller aviser for barn. Elevene kan også raskere bruke grafemene de kjenner til i egenproduserte skriftlige produkter. Til sammen gir dette elevene muligheter til tidligere å delta i meningsfulle lese- og skriveaktiviteter.

Ifølge Lesesenteret kan rask bokstavprogresjon være en fordel for alle elever, både for de som lærer bokstavene raskt og for de som trenger flere repetisjoner. Elever som trenger mange repetisjoner vil få dette på flere ulike måter i løpet av første skoleår.

Lesesenteret ser rask bokstavprogresjon som en god mulighet til å gi tilpasset opplæring, til å tidlig oppdage hvem som strever, til å gi mange repetisjoner og til tidlig å sette inn tiltak for elever som strever. Ifølge Lesesenteret leser elever i klasser med rask bokstavinnlæring bedre i slutten av første trinn enn elevene i klasser der en praktiserer langsommere bokstavinnlæring.

Lesesenteret anbefaler lærere å benytte "Bokstavprøven" fra Lesesenteret flere ganger i løpet av den første bokstavinnlæringen. (Lesesenteret.no) [Fagfilm: Bokstaver! | Språkløyper \(uis.no\)](#)

Leseopplæringen

Parallelt med bokstavinnlæringen vil elevene presenteres for at grafemene kan settes sammen og danne (meningsbærende) enheter. Dette kalles "syntetisk lesing"; en går fra enkeltelementer (bokstaver og lyder) til helhet (ord og setning).

Med "analytisk lesing" jobber en "motsatt" av dette: En tar utgangspunkt i helhet (setning eller ord) og bryter dette ned/analyserer disse til enkeltelementer (bokstaver og lyder).

Begge disse metodene kan/bør benyttes i leseopplæringa.

Differensierte leselekser anbefales allerede i begynneropplæringen. Her kan en ta hensyn til hva slags metode som passer best for den enkelte eleven.

“Veiledet lesing” skal brukes som metode i leseopplæringa i Østre Toten kommune. Å lese med veiledning fra en voksen er positivt for utviklingen av både avkoding, leseflyt og forståelse. Læreren jobber tett på elevene og kan tilpasse til- og veilede den enkelte eleven. Metoden brukes ofte som en del av stasjonsundervisning.

Rammen for veiledet lesing kan settes opp slik:

- Tekstene som benyttes må være tilpasset elevens ferdighetsnivå.
- Elevene må få den støtten de trenger for å lese tekstene.
- Elevenes lesing må observeres og følges over tid slik at elevene kan bli ledet mot deres nærmeste utviklingssone.
- Strategilæring går inn som en naturlig del av elevenes arbeid før- under og etter lesing.

Veiledet lesing handler om å lese, tenke og snakke om tekst og lesing på en målbevisst måte. Utbyttet av lesingen øker dersom elevene får anledning til å snakke med den voksne om både innhold og form i teksten. Læreren innbyr til at elevene deltar i “metaspråklige” samtaler i leseøkten.

“Repetert lesing” skal brukes som metode i leseinnlæringa i Østre Toten kommune. Repeter lesing vil si at samme tekst leses flere ganger. Teksten må være tilpasset til barnets nivå. I denne sammenhengen betyr det at barnet bør avkode 90 % av ordene riktig.

Teksten leses enten et forhåndsbestemt antall ganger eller til avtalt nøyaktighet og hastighet/flyt er oppnådd. Barna motiveres ved at de setter seg mål og fører statistikk på hvor mye raskere og nøyaktigere de blir. Repetert lesing regnes som den beste metode for å fremme effektiv avkoding og leseflyt (Klinkenberg 2005).

Skriveopplæring

I skolene i Østre Toten skal elevene møte skriveaktiviteter hver dag. Elevene skal skrive på sine egne premisser i begynneropplæringen. Dette kan være ren “lekeskrift” eller at eleven bruker de grafemene de kan sammen med lekeskrift. I takt med bokstavinnlæringen vil eleven bruke flere og flere virkelige grafemer. Elevene vil lytte seg fram til lydene i ordene de ønsker å skrive og skrive dem på sitt vis.

En slik eksperimenterende skrijving er et uttrykk for at eleven er på full fart inn i en analyse av skriftspråket. Denne tekstproduksjonen skal ikke rettes på.

Skriftproduksjon som beskrevet ovenfor er en metode i skriveopplæring. Denne metoden er basert på at elevene selv velger hva de vil skrive om. De velger selv tematikk og skriver ut fra egne interesser, verdier og ordforråd. Pedagogens oppgave blir å veilede og støtte ut fra elevens forutsetninger. Elevene vil erfare at skrift kan brukes til å formidle noe meningsfullt. Barn blir motiverte av at deres tekster gir mening både for dem selv og andre. Derfor bør skriveopplæringen være mer preget av personlige tekster, for eksempel ønskelister, logger og lister knyttet til rollelek, fremfor repeterte bokstaver eller ferdigproduserte setninger.

En annen metode er “veiledet skrijving”. Veiledet skrijving beskrives av NTNU, Skrivesenteret, som en metode for innlæring av skrijving der lærerne er tett på og veileder mens elevene skriver. Underveis i skriveprosessen må elevene selv medvirke, utforske og delta aktivt. Introduksjonsfasen i metoden har som formål å bidra til at elevene har noe å skrive om. I samtalefasen snakker lærer og elev sammen om formålet med teksten. I skrive- og veiledningsfasen får elevene veiledning fra lærer mens de skriver. I siste fase deles tekstene med “publikum”.

En tredje metode i skriveopplæringen er "samskriving". Slik tekstskaping foregår ved at pedagogen skriver ned elevenes forslag til tekst. Slik skriving og tekstene som produseres kan være et godt utgangspunkt for utforskning av lyder, spennende ord og setninger. Disse tekstene kan også brukes som leselekser.

Arbeid med samskriving kan gjøres etter følgende modell:

- Felles opplevelse til inspirasjon
- Samtale med hele gruppa om opplevelsen
- Tankekart eller idéstorm
- Elevene tegner fra opplevelsen (evt. forsker og tegner)
- Presentasjon av tekst og elevarbeider

Alle metodene nevnt her for å "skrive seg til lesing" vil være gode med tanke på å tilpasse opplæringa til den enkelte eleven.

Uansett vil lesing og skriving gå hånd i hånd. Mange finner veien til lesing gjennom skriving, mens andre utvikler skriveferdighet gjennom lesing. Målet med lese- og skriveopplæringen er at elevene skal bli funksjonelle lesere og kunne ytre seg funksjonelt skriftlig. Som nevnt foran er grunnleggende ferdigheter i lesing og skriving i alle fag nedfelt i LK20. **Av dette følger at i Østre Toten kommune er alle lærere lese- og skriveopplærere.**

I Østre Toten skal alle elever lære å bruke ulike lesestrategier og læringsstrategier. Utdrag fra LK20 sier om å lære å lære: «Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis. Når elevene forstår sine egne læringsprosesser og sin faglige utvikling, bidrar det til selvstendighet og mestringsfølelse. Opplæringen skal fremme elevenes motivasjon, holdninger og læringsstrategier, og legge grunnlaget for læring hele livet. Det krever at lærerne følger elevens utviklings tett og gir dem støtte tilpasset deres alder, modenhet og funksjonsnivå». Innføringen av lesestrategier og læringsstrategier på de ulike klassetrinnene slik dette er tenkt i Østre Toten er beskrevet i vedlegg 1 og i vedlegg 2.

For god, utfyllende litteratur henvises det til Udir; ["Lesing i begynneropplæringen"](#)

Kompetansemål, underveisvurdering og årshjul for de ulike klassetrinnene

I starten av skoleløpet må muntligspråklige ferdigheter, lesing og skriving læres. Norskfaget har som nevnt et spesielt ansvar for dette. Derfor følger den videre språk-, lese- og skriveplanen norskfagets målsettinger og vurderinger selv om det forutsettes at disse ferdighetene- og strategiene for å nå målene også arbeides med i alle andre fag.

Målsettinger og årshjul for de yngste klassetrinnene er bygget opp omkring kompetanse i muntlig bruk av språk, språklig bevissthet, fonologisk bevissthet og den begynnende lese/skrive (skrive/lese)-opplæringa. Fokus for 1. og 2.trinn er «Snakk- skriv- les», fonologisk skriving/lesing og at elevene er på vei mot ortografisk skriving og lesing.

Fokus for 3. og 4.trinn er å styrke muntlige ferdigheter, at elevene er på vei mot flytende og automatisert lesing og skriving samt at elevene er på vei mot hensiktsmessig bruk av læringsstrategier.

For de eldste trinnene i barneskolen og for ungdomsskolen dreies fokus mere over til at lesing og skriving er redskap for kunnskapstilegnelse i alle fag. Fokus for 5.-7. trinn vil være «Den andre leseopplæringa»; fra å lære å lese til å lese for å lære. **I dette arbeidet er det særdeles viktig at ALLE lærere er begrepslærere, læringsstrategilærere og leseopplærere.**

Overgangen mellom 4.trinn til 5.trinn vil oppleves vanskelig for mange elever p.g.a. økte krav til abstrakt tenkning og at tekstene i lærebøkene blir vanskeligere. Arbeidet med å trygge rask og sikker avkoding, kunnskap om begrepsinnhold og bruk av læringsstrategier for å aktivere forkunnskaper og sortere kunnskap blir særlig viktig for å opprettholde motivasjonen hos elevene.

Fokus for ungdomsskoletrinnene vil være å utvikle språk-, lese- og skriveferdigheter i en vid betydning av literacy-begrepet. Dette forklares slik:

Å utvikle lese- og skriveferdigheter på et komplekst nivå er avgjørende i dagens skriftbaserte samfunn. Det innebærer også å delta i demokratisk arbeid, for eksempel å kunne skrive et debattinnlegg og det å ta ordet i en forsamling. I tillegg utgjør de grunnleggende lese- og skriveferdighetene nødvendig tilgangskompetanse til utdanning og deltakelse i yrkes- og samfunnsliv. UNESCO (2004) bruker begrepet «literacy» om denne tilgangskompetansen og definerer literacy som en av menneskerettighetene. Begrepet er nå tatt uoversatt inn i det norske språket. Snevert er literacy definert som evnen til å lese og skrive, men i en videre betydning omfatter begrepet et sett av skriftspråklige ferdigheter som gjør at man kan forstå, skape, kommunisere, orientere seg og delta i samfunn som er i endring (Blikstad-Balas, 2021.) Kritisk literacy innebærer dermed å kunne møte tekster med motstand og kritikk, og å kunne gjenkjenne underliggende holdninger, motiver og ideologier (Blikstad-Balas, 2016).

1.og 2.klassetrinn

Fokus for trinnene:

Snakk-skriv-les!

1.trinn: Det fonologiske året

2.trinn: Mot ortografisk lesing og skriving

Vurdering generelt: Underveisvurderingen skal bidra til å framme læring og utvikle kompetanse i faget. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle ferdigheter i lesing, skriving og muntlighet. (“Underveisvurdering i praksis- Håndbok for lærere”, Robert Mjelde Flatås)

Hovedmål 1: Muntlige ferdigheter

Kompetansemål etter 2.trinn	Tiltak beskrevet i språk-, lese- og skriveplanen	Vurdering
Lytte til og samtale om skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk	Høytlesing med samtale om bilder, innholdet i det som leses og forklaring av vanskelige ord/begreper Aktivere forkunnskaper både ut fra forventninger om innholdet i leseteksten og det faktiske innholdet i teksten Læringsstrategi: Lærings samtalen som samtaleform i klasserommet	Læreren legger til rette for at elevene utvikler muntlig språk Læreren legger til rette for bearbeiding av tekstopplevelser Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i norsk. Se vedlegg 2
Låne og lese bøker fra biblioteket	Skaffe tilgang til passende litteratur både for høytlesing og etter hvert for at barna selv kan lese. Kilder er skolebiblioteket, Bokbussen og Folkebiblioteket på Lena Bruke innholdet i barnas «Overgangssekk» i skolestartsfasen Delta i opplegg initiert fra Folkebiblioteket eller fra «Den kulturelle	

	skolesekken» og bruke dette inn i undervisningen Læringsstrategier: Bilde og overskrift Læresamtale Aktivere forkunnskaper Gjenfortelling	Se vedlegg 2
Uttrykke tekstopplevelser gjennom lek, sang, tegning, skriving og andre kreative aktiviteter	Leke, både som frilek og temastyrt lek Gi mulighet for å bruke kroppen, bruke naturen som læringsarena og for tegning og andre formingsaktiviteter Velge sanger og rim/regler som passer til tema/formål Læringsstrategier: Tegne- og tankekart	Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved å la elevene være i bevegelse, leke, undre seg og bruke sansene sine Se vedlegg 2
Samtale om og beskrive hvordan ord vi bruker, kan påvirke andre	Finne gode eksempler både i tekst og i samtale om ulike tema som kan belyse hva vi liker, hva vi ikke liker osv. Beskrive egne følelser knyttet til ulike ord og hvordan andre kan reagere både som en selv og ulikt en selv	
Leke med rim og rytme og lytte ut språklyder og stavelser i ord	Bruke «Språkleker» og «Språkverkstedet» som beskrevet i «Totenmodellen» Bruke «Språklig» Bruke rim, regler og sanger med rim aktivt i undervisninga	Formell kartlegging: «Ringeriksmaterialet» (1.trinn) Se vedlegg 5 (Kommunal kartleggingsplan)
Lytt til fortellinger og samtale ut fra ulike tema	Ta ordet etter tur, om nødvendig bruke taleregulator Snakke om «hvorfor» og «fordi»	
Beskrive og fortelle muntlig og skriftlig	Utvikle et rikt begrepsapparat for å kunne beskrive og fortelle med støtte i «Ordlistemetoden» og «Begripe med begreper A» og «Begripe med begreper B» (Nyborg)	Formell kartlegging: «KTI» (1.trinn) Se vedlegg 5
Utforske og samtale om oppbyggingen av og betydningen til ord og uttrykk	Jobbe med utgangspunkt i «Ordlistemetoden» og «Begripe med begreper», Form, bruk og innhold i ord Snakke om og forklare vanskelige faguttrykk også fra andre fag enn norskfaget Snakke om sammensatte ord Snakke om for eksempel «ordtak» og ord i overført betydning Snakke om hvor ord stammer fra, både språklig opphav og ut fra innhold Læringsstrategier: Begrepskart Lytt til hvordan en selv og andre uttaler ulike ord Dialektforskjeller	Se vedlegg 2 og vedlegg 4

Kompetansemål etter 2.trinn	Tiltak beskrevet i språk- lese og skriveplanen	Vurdering
Trekke bokstavlyder sammen til ord under lesing og skrijving Utvikle ferdigheter i stavelseslesing	Bruke lekeskriving, eksperimenterende skrijving, veiledet skrijving og samskriving bevisst og aktivt Systematisk opplæring i grafemer/bokstaver når elevene er klare for det. Bruke syntetisk lesing og analytisk lesing bevisst Bruke veiledet lesing, repetert lesing, veiledet skrijving og samskriving bevisst Mengdelesing Mulighet for å gi leselekser	Elevene viser og utvikler kompetanse når de trekker bokstavlyder sammen til ord under lesing og skrijving Læreren og elevene skal være i dialog om elevens utvikling i norsk
Lese med sammenheng og forståelse på papir og bruke enkle strategier for leseforståelse	Bruke ferdigproduserte tekster både på papir og digitalt tilpasset elevens nivå for lesing Begrepslæring, også i andre fag enn norsk Bruke «knyttneveprøven» for å finne fram til vanskelige ord/begreper Lære å spørre for å få hjelp med å forstå det som er vanskelig Øve på å gjens fortelle lest tekst Læringsstrategier: VØ(s)L-skjema Lesestopp Lage spørsmål til tekst	Se vedlegg 2 og vedlegg 4
Utforske eget talespråk og samtale om forskjeller og likheter mellom talespråk og skriftspråk	Analysere lydrette ord, finne skrivemåten til disse. Analysere ikke-lydrette ord, finne skrivemåten til disse	Formell kartlegging: Mini SL 1 (2.trinn) OL 64 (2.trinn) <u>Se vedlegg 5</u>

Kompetansemål etter 2.trinn	Tiltak beskrevet i språk- lese og skriveplanen	Vurdering
Skrive tekster for hånd	Bruke «Skrivedans» for å øve bevegelser som støtter skrijving og forståelse for skriveretning Øve blyantgrep	

	Formalisert innlæring av grafemer/bokstaver når elevene er klare for det (Tidligst etter juleferie på 1.trinn og etter kartlegging med Ringeriksmaterialet)	Se vedlegg 5
Utforske eget talespråk og og samtale om forskjeller og likheter mellom talespråk og skriftspråk	Jobbe med lydrette ord Jobbe med ikke-lydrette ord Jobbe med de 100 (200) mest høyfrekvente ordene	Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle ferdigheter i lesning, skriving og muntlighet
Bruke store og små bokstaver, punktum, spørsmålstegn og utropstegn i tekster og samtale om egne og andres tekster	Formalisert opplæring i store og små grafemer/bokstaver Bruke bokstavhus som hjelp i grafeminnlæringa Opplæring i hva et spørsmål er og hvorfor/ hvordan en uttrykker dette i tekst Opplæring i når et utropstegn skal brukes i tekst Samtale med andre elever og voksne om det en har skrevet selv Lære å vise interesse og kommentere konstruktivt på andres tekster	Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle ferdigheter i lesning, skriving og muntlighet
Lage tekster som kombinerer skrift og bilder	Velge/lage tekst til bilder/tegninger Velge/lage tegninger/illustrasjoner til tekst Lage enkle tegneserier	

Hovedmål 4: Digitale ferdigheter

Kompetansemål etter 2.trinn	Tiltak beskrevet i Østre Toten kommunes plan for opplæring i digitale ferdigheter	Vurdering
Opplæring i bruk av tastatur	Arbeidet med digital plan tas opp igjen høsten-25.	
Lese med sammenheng og forståelse digitalt		
Bruke enkle strategier for leseforståelse		
Lage tekster som kombinerer tekst og bilder		

Skrive tekster med tastatur		
-----------------------------	--	--

Årshjul 1.trinn:

Hva	Når	Ansvar	Tips
Kartlegging med KTI	Uke 42	Kontaktlærer	Se vedlegg 5 (Kommunal kartleggingsplan)
Kartlegging med «Ringeriksmaterialet»	Ca uke 50	Kontaktlærer	Se vedlegg 5
Formell innlæring av grafemer/bokstaver	Etter at elevene har opparbeidet god kompetanse innen språklig bevissthet (Lesetrappa)	Kontaktlærer	
Nasjonale kartlegginger (Frivillig)	Fastsatte uker	Kontaktlærer/leseveileder	Se vedlegg 5
Analyse og tiltak i etterkant av kartlegginger Oppfølgingskartlegginger på individnivå: Språk 5-6		Kontaktlærer/leseveileder	Se vedlegg 6 (kartlegging på individnivå)
Intensiv opplæring jfr § 11.3 i Opplæringsloven		Kontaktlærer/Leseveileder	Se Opplæringsloven
Språk, Lesing og skriving som tema på foreldremøter og i foreldresamtaler	Høst og vår	Kontaktlærer	Oppfordre foresatte til å snakke med-, lese med og skrive med barna. Oppfordre til bruk av bibliotek sammen med barna

Årshjul 2.trinn:

Hva	Når	Ansvar	Tips
Kartlegging med OL 64	uke 42-45	Kontaktlærer	se vedlegg 5 (kommunal kartleggingsplan)
Kartlegging med Mini SL	Uke 42-45	Kontaktlærer	se vedlegg 5
Analyse og tiltak i etterkant av kartlegginger: Oppfølging på individnivå: Språk 6-16		Kontaktlærer	se vedlegg 6 (kartlegging på individnivå)
Intensiv opplæring jfr § 11.3 i Opplæringsloven		Kontaktlærer/ Leseveileder	Se Opplæringsloven
Digital kompetanse	Hele året	Alle lærere	Kommunal plan for digital opplæring
Språk, Lesing og skriving som tema på	Høst og vår	Kontaktlærer	Oppfordre foresatte til å snakke med- lese med- og skrive med barna.

foreldremøter og foreldresamtaler			Oppfordre til bruk av bibliotek sammen med barna
-----------------------------------	--	--	--

3. og 4. klassetrinn

Fokus for trinnene:

Styrking av muntlige ferdigheter.

På vei mot flytende og automatisert lesing og skriving.

På vei mot hensiktsmessig bruk av læringsstrategier.

Vurdering generelt: Underveisvurderingen skal bidra til å framme læring og utvikle kompetanse i faget. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle ferdigheter i lesing, skriving og muntlighet. ("Underveisvurdering i praksis- Håndbok for lærere", Robert Mjelde Flatås).

Hovedmål 1: Muntlige ferdigheter

Kompetansemål etter 4. trinn	Tiltak beskrevet i språk- lese- og skriveplanen	Vurdering
Lese og lytte til fortellinger, eventyr, sangtekster, faktabøker og andre tekster på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk og andre språk, og samtale om hva tekstene betyr for eleven	Begrepslæring, også innen andre fagområder enn norskfaget. «Grunnleggende begreper» (Nyborg)	Elevene viser og utvikler kompetanse når de utforsker faglig innhold, og når de uttrykker seg i muntlige, skriftlige og sammensatte tekster
Samtale om forskjellen mellom meninger og fakta i tekster		
Utforske og formidle tekster gjennom samtale, lek, bevegelse og andre kreative uttrykk	Lek som utgangspunkt for samtale	Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får lære gjennom å være i bevegelse, leke, undre seg og bruke sansene sine
Holde muntlige presentasjoner med og uten digitale ressurser		Læreren skal legge til rette for at elevene lærer gjennom å få prøve seg fram og bruke kreativitet og fantasi i arbeidet med å utvikle muntlige og skriftlige ferdigheter
Følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende og utdypende spørsmål		Læreren skal legge til rette for at elevene utvikler kompetanse gjennom praktisk arbeid, samtaler og meningsutvekslinger
Beskrive, fortelle og argumentere muntlig og skriftlig og bruke språket på kreative måter	Lek Rollespill Eventyr	
Reflektere over hvordan språkbruken vår påvirker andre, og hvordan vi tilpasser og endrer språket i ulike situasjoner		
Sammenligne ord og uttrykk i norsk og andre språk	Flerspråklighet Dialekt/sosiolekt	

Utforske og samtale om språklig variasjon og mangfold i nærmiljøet	Flerspråklighet Dialekt/sosiolekt	
--	--------------------------------------	--

Hovedmål 2: Lesing

Kompetansemål etter 4.trinn	Tiltak beskrevet i språk-, lese- og skriveplanen	Vurdering
Lese og lytte til fortellinger, eventyr, sangtekster, faktabøker og andre tekster på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk og andre språk, og samtale om hva tekstene betyr for eleven	Begrepslæring, også innen andre fagområder enn norskfaget. «Grunnleggende begreper» (Nyborg)	Elevene viser og utvikler kompetanse når de utforsker faglig innhold, og når de uttrykker seg i muntlige, skriftlige og sammensatte tekster
Lese tekster med flyt og forståelse og bruke lærings- og lesestrategier målrettet for å lære	Utvikle god ordavkoding og staving av ikke-lydrette ord Bruke staving som strategi i møte nye/vanskelige ord Fortsette arbeidet med god ordavkoding gjennom både morfologiske-, ortografiske- (og syntaktiske) strategier Øving av de mest høyfrekvente ordene Læringsstrategier: (se vedlegg 2 og vedlegg 4) -Bilde og overskrift -Aktivere forkunnskap -Begrepskart -Tegne- og tankekart -Gjenfortelling -VØ(s)L-skjema -Lesestopp -Lage spørsmål til tekst Lesestrategier: (se vedlegg 1) -Høytlesing -Korlesing -Opplevelseslesing -Stillelesing Mulighet for leselekse	Læreren og elevene skal være i dialog om elevens utvikling i norsk. Læreren skal gi veiledning om videre opplæring Formell kartlegging: Nasjonale kartlegginger på 3.trinn (fastsatte uker, se vedlegg 5 og 6) STAS (uke 42-45 i 3.trinn) STAS (Uke 42-45 i 4.trinn) Se vedlegg 5 Carlsten (Høst og vår 4.trinn)
Velge bøker fra biblioteket ut fra egne interesser og leseferdigheter	Se Folkebibliotekets tilbud om aktiviteter og tilbud	

Bruke fagspråk om setningsoppbygging og bøyning av verb, substantiv og adjektiv i samtaler om språk og om egne og andres tekster	Opplæring i rettskriving og grammatikk. Utgangspunkt i det muntlige språket?	Elevene viser og utvikler kompetanse når de utforsker faglig innhold, og når de uttrykker seg i muntlige, skriftlige og sammensatte tekster
--	--	---

Hovedmål 3: Skrivning

Kompetansemål etter 4.trinn	Tiltak beskrevet i språk-, lese- og skriveplanen	Vurdering
Utforske og formidle tekster gjennom skrivning	Begrepslæring, også innen andre fagområder enn norskfaget. «Grunnleggende begreper» (Nyborg) Lære struktur i tekster; overskrift, innledning, hoveddel og avslutning Fra «lydrett skrift» til rettskriving Utforskning av ikke-lydrette ord Fortsetter arbeidet med god ordavkodning gjennom både morfologiske-, ortografiske- (og syntaktiske strategier)	Formell kartlegging: «Carlsten» Høst og vår 4.trinn
Kombinere ulike uttrykksformer i sammensatte tekster	Elevene øver på å skrive tekster til bilder, å skrive tekster, beskrivende tekster og argumenterende tekster	
Beskrive, fortelle og argumentere muntlig og skriftlig og bruke språket på kreative måter	Lek og kreative aktiviteter Elevene øver på å skrive tekster til bilder, fortellende tekster, beskrivende tekster og argumenterende tekster	Elevene viser og utvikler kompetanse når de utforsker faglig innhold, og når de uttrykker seg i muntlige, skriftlige og sammensatte tekster
Skrive tekster med funksjonell håndskrift og med tastatur	Opplæring i håndskrift Opplæring i bruk av tastatur	For mer info les « Tips til videre lesing» i planen.
Bruke komma og andre skilletegn i tekster	Opplæring også i å bruke stor bokstav, punktum og mellomrom i skriftlige arbeider	
Utforske forskjeller og likheter mellom skrivning på hovedmål og sidemål		

Hovedmål 4: Digitale ferdigheter

Kompetansemål etter 4.trinn	Tiltak beskrevet i Østre Toten kommunes plan for opplæring i digitale ferdigheter	Vurdering
	Arbeide med digital plan tas opp igjen høsten -25. Tipsene under er kommet som forslag fra lærere i høringsrunden.	
Holde muntlige presentasjoner med og uten digitale ressurser	Lære seg å bruke PowerPoint, sette inn tekst og bilder.	
Kombinere ulike uttrykksformer i sammensatte tekster	Bruke blant annet Word og Creaza. Lagre bilder og sette inn i dokument.	
Skrive tekster med funksjonell håndskrift og med tastatur	Lære seg å skrive effektivt på tastaturet. Bruke for eksempel tastaturbo. Tastaturbo statped.no	

Årshjul 3.trinn:

Hva	Når	Ansvar	Tips
Lesekurs i gruppe eller klasse 1-2 ganger pr år Kartlegge før og etter gjennomføring	1-2 ganger pr år, minimum 4 uker hver gang	Kontaktlærer/ alle lærere	«Lese- og rettskrivingskursperm» (Wåle) Tips til kartlegging: «Ordkjedetesten» og «Carlsten» “Lesekurs i klassen” (Refsahl) “Engasjer- lesekurs” (Solheim/Grønli)
Intensiv opplæring jfr § 11.3 i Opplæringsloven		Kontaktlærer/ leseveileder	Se Opplæringsloven
Mini SL 2	Uke 42-45, ved behov på våren	Kontaktlærer	Se vedlegg 5 (Kommunal kartleggingsplan)
STAS	Uke 42-45	Kontaktlærer/leseveileder	Se vedlegg 5 (kommunal kartleggingsplan)
Nasjonal kartleggingsprøve	Høst	Kontaktlærer	Se vedlegg 5 Se vedlegg 7 (kommunal rutine for nasjonale prøver)
Analyse og tiltak i etterkant av kartleggingene	Hele året	Kontaktlærer/leseveileder	Se vedlegg 6 (kartlegging på individnivå)
Språk, lesing og skriving som tema på foreldremøter	Høst og vår	Kontaktlærer	Oppfordre foresatte til å snakke med-, lese

			med og skrive med barna Oppfordre til bruk av bibliotek sammen med barna
--	--	--	---

Årshjul 4. trinn

Hva	Når	Ansvar	Tips
Lesekurs i gruppe eller klasse Kartlegging før og etter gjennomføring	Vår	Kontaktlærer/alle lærere	«Lese- og rettskrivingskursperm» (Wåle) Bruk av sammensatte tekster "Lesekurs i klassen" (Refsahl) "Engasjer- leskurs" (Solheim/Grønli)
STAS	Uke 42-45	Kontaktlærer	Se vedlegg 5 (kommunal kartleggingsplan)
Carlsten	Høst og vår	Kontaktlærer	Se vedlegg 5
Analyse og tiltak i etterkant av kartleggingene	Hele året	Kontaktlærer/leseveileder	Se vedlegg 6 (kartlegging på individnivå)
Forberede elevene på oppgavetyper i Nasjonale kartlegginger høst 5. trinn	Vårhalvår	Alle lærere	Bruke tekster fra tidligere nasjonale prøver Se vedlegg 7 (Kommunale rutiner rundt nasjonale kartlegginger)
Intensiv opplæring jfr § 11.3 i Opplæringsloven		Klasselærer/leseveileder	Se Opplæringsloven
Informere om nasjonale prøver på foreldremøte på våren	Vår	Klasselærer	
Språk, lesing og skrivning som tema på foreldremøter	Høst og vår	Kontaktlærer	Oppfordre foresatte til å snakke med-, lese med og skrive med barna Oppfordre til bruk av bibliotek sammen med barna

5.-7.klassetrinn

Fokus for trinnene:

«Den andre leseopplæringen»; fra å lære å lese til å lese for å lære.

I dette er det særdeles viktig at ALLE lærere er begrepslærere og leselærere!

Vurdering generelt: Underveisvurderingen skal bidra til å framme læring og utvikle kompetanse i faget. Læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle

ferdigheter i lesing, skriving og muntlighet i arbeid med språk og tekst. ("Underveisvurdering i praksis- Håndbok for lærere", Robert Mjelde Flatås)

Hovedmål 1: Muntlige ferdigheter

Kompetansemål etter 7.trinn	Tiltak beskrevet i språk-, lese- og skriveplanen	Vurdering
Lytte til og videreutvikle innspill fra andre og begrunne egne standpunkter i samtaler		Læreren skal legge til rette for at elevene utvikler kompetanse gjennom praktisk arbeid, samtaler og meningsutvekslinger
Reflektere etisk over hvordan eleven framstiller seg selv og andre i digitale medier		
Presentere faglige emner muntlig med og uten digitale ressurser	Begrepslæring, også innen andre fagområder enn norskfaget. «Grunnleggende begreper» (Nyborg)	(Elevene).. viser og utvikler kompetanse når de samtaler om og presenterer faglige emner
Beskrive, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål		(Elevene)..viser kompetanse når de samtaler om form og innhold i tekstene
Leke med språket og prøve ut ulike virkemidler og framstillingsmåter i muntlige og skriftlige tekster		Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får bruke kreativitet og fantasi og arbeide prosessorientert med å utvikle muntlige og skriftlige ferdigheter
Gi tilbakemeldinger på medelevers tekster ut fra kriterier og bruke tilbakemeldinger i bearbeiding av egne tekster		Læreren skal legge til rette for at (elevene) får arbeide med ()oppgaver ()sammen med andre
Bruke fagspråk og kunnskap om ordklasser og setningsbygning i samtale om egne og andres tekster		(Elevene) viser og utvikler kompetanse når de bruker fagspråk i beskrivelser av språklig variasjon og i samtale om egne og andres tekster i skriveprosesser
Utforske og beskrive samspillet mellom skrift, bilder og andre uttrykksformer og lage egne sammensatte tekster		Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får bruke kreativitet og fantasi og arbeide prosessorientert med å utvikle muntlige og skriftlig ferdigheter
Sammenligne talespråk i nærmiljøet med andre talespråkvarianter i Norge og med nabospråk		
Utforske og reflektere over sammenhengen mellom språk og identitet		

Hovedmål 2: Lesing

Kompetansemål etter 7.trinn	Tiltak beskrevet i språk-, lese- og skriveplanen	Vurdering
Lese lyrikk, noveller, fagtekster og annen skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk, svensk og dansk og samtale om formål, form og innhold	Begrepslæring, også innen andre fagområder enn norskfaget. «Grunnleggende begreper» (Nyborg) Mengdelesing, ulike metoder; gjerne i samarbeid med foresatte Høytlesing Korlesing Stillelesing (med lesebestilling) Hjemmelesing i ulike medier Mulighet for leselekse Leselekser også fra andre fagfelt enn norskfaget Bruk av innlærte lese- og læringsstrategier Timeplanlagte bibliotekbesøk Boksamlinger/tidsskrifter i klasserommet (bokkasser) Bokanmeldelser og bokpresentasjon Bokuke Forfatterbesøk	Elevene viser og utvikler kompetanse(..) når de leser kortere og lengre tekster i ulike sjangre og samtaler om form og innhold i tekstene
Lese samiske tekster på norsk og samtale om verdiene som kommer til uttrykk og hvordan stedsnavn og personnavn som inneholder de samiske bokstavene, uttales		
Orienter seg i faglige kilder på bibliotek og digitalt, vurdere hvor pålitelige kildene er, og vise til kilder i egne tekster		(Elevene) viser og utvikler kompetanse når de () bruker kilder kritisk
Bruke lesestrategier tilpasset formålet med lesingen Bruke læringsstrategier	«Nye» lesestrategier: (se vedlegg 1) -Letelese -Nærlese -Skumlese -Lineær lesing -Ikke-lineær lesing	

	Læringsstrategi innført på 5. trinn: -BISON Læringsstrategier innført på 6.trinn: -Kolonnenotat (se vedlegg 2, Innlæring av læringsstrategier)	
--	--	--

Hovedmål 3: Skrivning

Kompetansemål etter 7.trinn	Tiltak beskrevet i språk-, lese- og skriveplanen	Vurdering
Skrive tekster med funksjonell håndskrift og med flyt på tastatur		Se tidligere i denne planen ang innføring av formell grafem/bokstavinnlæring. Se kommunal plan for digital opplæring
Skrive tekster med tydelig struktur og mestre sentrale regler for rettskriving, ordbøying og tegnsetting	Fortsette arbeidet med god ordavkoding gjennom både morfologiske-, ortografiske- og syntaktiske strategier	Læreren skal legge til rette for at elevene utvikler kompetanse () gjennom at de får arbeide med faglige oppgaver både alene og sammen med andre
Utforske og beskrive samspillet mellom skrift, bilder og andre uttrykksformer og lage egne sammensatte tekster	Begrepslæring, også innen andre fagområder enn norskfaget. «Grunnleggende begreper» (Nyborg)	Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får bruke kreativitet og fantasi og arbeide prosessorientert med å utvikle muntlige og skriftlige ferdigheter
Prøve ut skrivning av tekster på sidemål		

Hovedmål 4: Digitale ferdigheter

Kompetansemål etter 7.trinn	Tiltak beskrevet i Østre Toten kommunes plan for opplæring i digitale ferdigheter	Vurdering
	Arbeidet med digital plan tas opp igjen høsten -25. Tipsene under er hentet fra lærere i høringsrunden.	
Orienter seg i faglige kilder på bibliotek og digitalt, vurdere hvor pålitelige kildene er, og vise til kilder i egne tekster	Skrive faktatekster i ulike temaer (og fag). Skrive opp/lime inn kilder i slutten av dokumentet. Lære elevene å holde struktur på kildene underveis i arbeidet, eksempel skrive inn underveis. Undervisning om kildekritikk	

Skrive tekster med funksjonell håndskrift og med flyt på tastatur	Fortsette å skrive mye. Bruke Word aktivt <u>Skrivetest Norwegian - 10FastFingers.com</u>	
Presentere faglige emner muntlig med og uten digitale ressurser		
Reflektere etisk over hvordan eleven framstiller seg selv og andre i digitale medier	Lære om nettvett, konsekvenser osv. Arbeide med evnen til å reflektere etisk over hvordan elevene framstiller seg selv og andre på digitale medier. Tips: Det finnes mange serier som tar opp dette (eks. Klassen)	

Årshjul 5. trinn

Hva	Når	Ansvar	Tips
Lesekurs med tekster fra ulike sjangre i klasse eller gruppe (Kartlegging før og etter gjennomføring)	Minimum to ganger pr år, minimum fire uker hver gang	Kontaktlærer/Alle lærere	Tekster fra lærebøker, «Aftenposten jr.» «Nysgjerrigper.no» "Lesekurs i klassen" (Refsahl) "Engasjer- lesekurs" (Solheim/Grønli)
Carlsten	Høst og vår	Kontaktlærer	Se vedlegg 5 (Kommunal kartleggingsplan)
Nasjonale prøver	Høst	Kontaktlærer	Se vedlegg 7
Etterarbeid nasjonale prøver	Høst	Kontaktlærer/ leseveileder	Se veiledning på Udir.no Se vedlegg 7 (Kommunale rutiner rundt nasjonale prøver)
STAS	Uke 42-45	Kontaktlærer	Se vedlegg 5
Analyse og tiltak i etterkant av kartleggingene	Hele året	Kontaktlærer/ leseveileder	Se vedlegg 6 (Kartlegging på individnivå)
Informere foreldre om Nasjonale kartlegginger på foreldremøte.	Høst	Kontaktlærer	Se vedlegg 7
Språk, lesing og skriving som tema på foreldremøte	Høst og vår	Kontaktlærer	Oppfordre til bruk av bibliotek

Årshjul 6.trinn

Hva	Når	Ansvar	Tips
Lesekurs med tekster fra ulike sjangre i klasse eller gruppe (Kartlegging før og etter gjennomføring)	Minimum to ganger pr år, minimum fire uker hver gang	Kontaktlærer/Alle lærere	Tekster fra lærebøker, «Aftenposten jr.» «Nysgjerrigper.no» "Lesekurs i klassen" (Refsahl)

			"Engasjer- lesekurs" (Solheim/ Grønli)
STAS	Uke 42-45	Kontaktlærer	Se vedlegg 5 (Kommunal kartleggingsplan)
Carlsten	Høst, vår	Kontaktlærer	Se vedlegg 5
Analyse og tiltak i etterkant av kartleggingene	Hele året	Kontaktlærer/ leseveileder	Se vedlegg 6 (Kartlegging på individnivå)
Språk, lesing og skriving som tema på foreldremøte	Høst og vår	Kontaktlærer	

Årshjul 7.trinn

Hva	Når	Ansvar	Tips
<u>Lesekurs med tekster fra ulike sjangre i klasse eller gruppe</u> (Kartlegging før og etter gjennomføring)	<u>Minimum to ganger pr år, minimum fire uker hver gang</u>	<u>Kontaktlærer/Alle lærere</u>	<u>Tekster fra lærebøker, «Aftenposten jr.» «Nysgjerrigper.no» "Lesekurs i klassen" (Refsahl) "Engasjer- lesekurs" Solheim/Grønli)</u>
Forberede elevene på oppgavetyper i Nasjonale kartlegginger, fokus på fagtekster på PC	Vårhalvår	Alle lærere	Bruke tekster fra tidligere nasjonale prøver Se vedlegg 7 (Kommunale rutiner rundt nasjonale kartlegginger) «Salaby», «Aftenposten junior», «Nysgjerrigper.no», «Samvirke junior»
Carlsten	Høst og vår	Kontaktlærer	Se vedlegg 5 (kommunale rutiner for kartlegging)
STAS	Høst	Kontaktlærer	Se vedlegg 5
Analyse og tiltak i etterkant av kartleggingene	Hele året	Kontaktlærer/ leseveileder	Se vedlegg 6 (kartlegging på individnivå)
Informere foreldre om nasjonale prøver på 8. trinn på foreldremøte	Vår	Kontaktlærer	Oppfordre til å bruke biblioteket
Språk, lesing og skriving som tema på foreldremøte	Høst og vår		

8.-10. klassetrinn

Fokus for trinnene:

Å utvikle språk-, lese- og skriveferdigheter i en vid betydning av literacy-begrepet. Dette innebærer ferdigheter som gjør at en kan forstå, skape, kommunisere, orientere seg- og delta i et samfunn som er i endring.

Dette betyr at ALLE lærere er begrepslærere og leselærere!

Vurdering generelt:

Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og utvikle kompetanse i faget. ("Underveisvurdering i praksis- Håndbok for lærere", Robert Mjelde Flatås)

Elevene skal ha tre karakterer; en i norsk muntlig, en i norsk skriftlig hovedmål og en i skriftlig sidemål.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved å la elevene få bruke fantasien og oppleve at det å prøve seg fram er en del av det å lære. () Læreren og eleven skal være i dialog om utviklingen elevene viser i norsk muntlig og i skriftlig hovedmål og sidemål. Med utgangspunkt i kompetansen eleven viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å videreutvikle kompetansen sin i faget.

Halvårsvurderinger:

I halvårsvurderingene på 8. og 9.trinn skal læreren gi en karakter i norsk muntlig og en i norsk skriftlig.

Halvårsvurderingen i norsk skriftlig skal gis ut fra elevenes skrivekompetanse i både hovedmål og sidemål.

I halvårsvurderingen for 10.trinn skal læreren gi karakterer som i standpunktvurderingen etter 10.trinn. Elevene skal ha tre karakterer; en i norsk muntlig, en i norsk skriftlig hovedmål og en i skriftlig sidemål.

Sluttvurdering:

Standpunktkarakter:

Standpunktkarakteren skal være et uttrykk for den samlede kompetansen eleven har ved avslutningen av opplæringen etter 10. trinn. Elevene skal ha tre karakterer; en i norsk muntlig, en i norsk skriftlig hovedmål og en i skriftlig sidemål.

Eksamen:

Elevene kan trekkes ut til to dagers skriftlig eksamen som omfatter norsk hovedmål og norsk sidemål. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Eleven kan også trekkes ut til muntlig eksamen med forberedelsedel. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

Hovedmål 1 og 3: Muntlige- og skriftlige ferdigheter

Kompetansemål etter 10.trinn	Tiltak beskrevet i språk-, lese- og skriveplanen	Vurdering
Sammenligne og tolke romaner, noveller, lyrikk og andre tekster ut fra historisk kontekst og egen samtid	På 8.trinn skal elevene bruke ulike læringsstrategier aktivt for å samtale om innhold, bruke ulike lesestrategier aktivt for å samtale om innhold og bruke ulike måter å organisere lesing på aktivt På 9.og 10.trinn bør elevene kunne lese for å analysere, tolke og sammenligne tekster	Elevene () viser og utvikler kompetanse når de bruker fagspråk i arbeid med å utforske og reflektere over språklig variasjon og i samtale om egne og andres tekster. Elevene kan bruke fagspråk for å kunne samtale om analysefunn, tolkninger og sammenligninger mellom ulike tekster skrevet av ulike forfattere. Eleven skal også kunne reflektere over hvorfor hen

		mener det er slik. (overordnet del, Læreplanverket)
Utforske og reflektere over hvordan tekster framstiller unges livssituasjon	Skaffe relevant litteratur, bla. fra bibliotek. Finne fram til nyere tekster med ungdomstematikk i sentrum, ungdom i ulike kulturperspektiver Elevene skal lese tekster for å forstå seg selv og andre bedre.	Elevene skal forstå at litteratur ikke bare handler om å lese, men at litteratur handler om å lære noe om seg selv og hvordan andre lever i en stadig mer kompleks verden. Dette handler om å gi elevene et dannelsesperspektiv. (Overordnet del, Læreplanverket)
Gjenkjenne og bruke språklige virkemidler og retoriske appellformer	Begrepslæring ifht denne typen fagspråk. Elevene skal kunne gjenkjenne ulike virkemidler og appellformer i muntlig kommunikasjon og tekster. Elevene skal bli kjent med de ulike fagbegrepene knyttet til dette underveis i et treårsløp.	
Bruke kilder på en kritisk måte, markere sitater og vise til kilder på en etterrettelig måte i egne tekster	Bruke TORO-testen, dvs om en kilde er Troverdigg, Objektiv, Relevant og Oppdatert	Elevene skal kunne reflektere kritisk over hva slags påvirkningskraft og troverdighet tekster har. Dette må gjøres stegvis: I 8.trinn handler det om å være bevisst hvilke kilder vi velger og å kunne lime URL-en til den respektive kilden i en enkel kildeliste. På 9.trinn handler det om å kunne lage en mer kompleks liste med datering. Elevene kan bruke sitater på en forsvarlig måte. På 10.trinn skal elevene kunne finne ut av opphav/forfatter. Elevene skal kunne drøfte kildene sine Elevene skal kunne bruke indirekte sitater. (U-dir 2020)

Bruke fagspråk og argumentere saklig i diskusjoner, samtaler, muntlige presentasjoner og skriftlige framstillinger om norskfaglige og tverrfaglige temaer	Aktiv bruk av begrepslæring Lærer modellerer og legger opp til ulike situasjoner der elevene må trene på disse ferdighetene	(Elevene) viser og utvikler () kompetanse når de bruker fagspråk, argumenterer, reflekterer og eksperimenterer i muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål
Informere, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål tilpasset mottaker og medium	Møte- og lære om ulike sjangre gjennom ulike medium Tilgang til disse fra ulike kilder, bla bibliotek	Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måter som inkluderer forståelse, refleksjon og kritisk tenkning i ulike sammenhenger. Elevene skal gjenkjenne ulike særtrekk ved muntlige tekster Elevene skal kunne tilpasse språk og innhold til mottaker og muntlig medium
Bruke fagspråk og kunnskap om grammatikk, tekststruktur og sjanger i samtale om og bearbeiding av tekster	Eleven skal bruke fagspråk aktivt. Læreren introduserer og modellerer relevante fagbegreper. Aktiv bruk av begrepslæring	(Elevene) viser og utvikler kompetanse når de bruker fagspråk i arbeid med å utforske og reflektere over språklig variasjon og i samtale om egne og andres tekster Elevene skal kunne gjenkjenne grammatikk, tekststrukturer og sjangre
Uttrykke seg i ulike sjangre og eksperimentere med ulike sjangre på kreative måter	Legge til rette for at elevene bruker fantasi og kreativitet i egen framstilling	Læreren skal sette karakterer () basert på kompetansen eleven her vist i et utvalg tekster i ulike sjangre og for ulike formål Elevene kan bruke tillært kunnskap om ulike muntlige sjangre for å uttrykke seg på en eksperimentell måte
Skrive tekster med funksjonell tekstbinding og riktig tegnsetting og mestre rettskriving og ordbøyning på hovedmål og sidemål	Lære tegnsetting Lære rettskriving hovedmål og sidemål Lære ordbøyning hovedmål og sidemål	
Forklare den historiske bakgrunnen for bokmål og nynorsk og reflektere over statusen til de offisielle språkene i Norge i dag	Presentere dette inn i sammenheng med andre historiske begivenheter	Eleven skal aktivt utforske dagens og den historiske språksituasjonen i Norge. Eleven skal få forståelse for hvorfor

		språksituasjonen er som den er i dag Elevene skal kunne legge fra m egne meninger på en respektfull og informert måte
Utforske språklig variasjon og mangfold i Norge og reflektere over holdninger til ulike språk og talespråkvarianter	Bruke litteratur med gode eksempler på dialekt og sosiolekt Bruke litteratur der andre språk enn norsk beskrives brukt i Norge Bruke litteratur der språklige variasjoner framstilles, som multietnolektisk stil	Elevene skal utforske forskjeller og likheter i språket med utgangspunkt i kunnskap om grammatikk Elevene skal utforske ulike talemål og holdninger til språk Elevene skal kunne legge fram egne meninger på en respektfull og informert måte.

Hovedmål 2: Lesing

Kompetansemål etter 10.trinn	Tiltak beskrevet i språk-, lese og skriveplanen	Vurdering
Lese skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk og andre språk, og reflektere over tekstenes formål, innhold, sjangertrekk og virkemidler	Gjøre elevene aktive i leseprosessen gjennom ulike måter å organisere leseundervisningen på Mulighet for leselekse, også innen andre fagområder enn norsk	Elevene viser og utvikler kompetanse når de leser kortere og lengre tekster i ulike sjangre, utforsker tekstenes kontekster og reflekterer over hvordan konteksten påvirker teksttolkningen.
Beskrive og reflektere over egen bruk av lesestrategier i lesing av skjønnlitteratur og sakprosa	Vurdere formål med- og bruke lesestrategier aktivt	Læreren skal legge til rette for at elevene utvikler utholdenhet i lesing av lengre tekster og i utforskende arbeid med faglige problemstillinger
Lytte til og lese tekster på svensk og dansk og gjøre rede for innhold og språklige trekk	Gi elevene tilgang til aktuell litteratur, gjerne gjennom bibliotek	

Hovedmål 4: Digital kompetanse

Kompetansemål etter 10.trinn	Tiltak beskrevet i Østre Toten kommunes plan for opplæring i digitale ferdigheter	Vurdering
	Arbeide med digital plan tas opp igjen høsten -25. Tipsene under er hentet fra lærere i høringsrunden.	
Bruke kilder på en kritisk måte, markere sitater og vise til kilder på en etterrettelig måte i egne tekster	Bruke TORO-testen, dvs om en kilde er Troverdig, Objektiv, Relevant og Oppdatert	

Utforske og vurdere hvordan digitale medier påvirker og endrer språk og kommunikasjon		
---	--	--

Årshjul 8.trinn:

Hva	Når	Ansvar	Tips
Kurs/repetisjon av læringsstrategier som elevene har lært på barnetrinnet	Høst	Norsklærer/alle lærere	Kapittelet «Lesing for å lære» i «Nye Kontekst Basisbok» Tips i vedlegg 2 (Læringsstrategier 1.-10. trinn)
Kurs/repetisjon av lese- (og skrive)strategier	Høst	Norsklærer/alle lærere	Se vedlegg 1 (Oversikt over lesestrategier)
Klasselesekurs		Alle lærere	“Lesekurs i klassen” (Refsahl)
Nasjonal prøve i lesing, regning og engelsk	Høst	Faglærere, leseveiledere, spes.pedlærere	Se vedlegg 7 (kommunale rutiner rundt nasjonale prøver) Se veiledning på udir.no
Etterarbeid etter nasjonal prøver	Etter gjennomført prøve	Faglærere, leseveileder, spes.pedlærere, rektor	Se vedlegg 7 Se veiledning på udir.no Se vedlegg 6 (kartlegging på individnivå) Trening ved hjelp av digitale lesetreningsprogrammer: «Relemo», «Pageturner»
Språk, lesing og skriving som tema på foreldresamtaler/foreldremøter	Høst og vår	Kontaktlærer/	Oppfordre til bruk av bibliotek

Årshjul 9.trinn:

Hva	Når	Ansvar	Tips
Klasselesekurs		Alle lærere?	Lesekurs i klassen” (Refsahl)
Nasjonale prøver	Høst	Faglærere, leseveiledere, spes.pedlærere	Se vedlegg 7 (kommunale rutiner rundt nasjonale prøver) Se veiledning på udir.no
Etterarbeid etter nasjonale prøver	Etter gjennomført prøve	Faglærere, leseveileder, spes.pedlærere, rektor	Se vedlegg 7 Se veiledning på udir.no Se vedlegg 6 (kartlegging på individnivå) Trening ved hjelp av digitale lesetreningsprogrammer: «Relemo», «Pageturner»

Språk, lesing og skriving som tema på foreldresamtaler/foreldremøter	Høst og vår	Kontaktlærer	Oppfordre til bruk av bibliotek
--	-------------	--------------	---------------------------------

Årshjul 10. trinn:

Hva	Når	Ansvar	Tips
Klasselesekurs		Alle lærere?	"Lesekurs i klassen" (Refsahl)
Arbeide med gamle eksamenstekster og -oppgaver som forberedelse til avsluttende eksamen	Hele året	Norsk- engelsk- og matematikklærere	Se udir.no
Språk, lesing og skriving som tema på foreldresamtaler/Foreldremøter	Høst og vår	Kontaktlærer	Oppfordre til bruk av bibliotek

Vedlegg 1: Oversikt over lesestrategier

Letelese	Brukes når du er på jakt etter detaljer i en tekst. Lurt å bruke når du skal finne svar på spørsmål i teksten.
Nærlesing	Lese langsomt og passe på at du forstår alle ordene og hvordan teksten henger sammen.
Skumlesing:	Brukes for å skaffe deg en oversikt over teksten. Finne viktige ord, setninger og avsnitt. Bruke fine førkunnskaper til å finne ut hva du tror teksten handler om, og hva det er viktig å se nærmere på eller hoppe over.
Lineær lesing:	Å lese en tekst fra begynnelse til slutt.
Ikke-lineær lesing/fotolesing	Lese tekster som ikke har en bestemt start eller slutt. Dette er ofte sammensatte tekster (bilde og tekst) eller hypertekster (internett).
Høytlesing	Lese tekst høyt for deg selv og/eller sammen med andre. Du må lese høyt og tydelig. Lese i passe tempo. Legge vekt på viktige ord, og å kunne lese med innlevelse.
Korlesing	Å lese høyt sammen med andre. Her jobber vi med leseflyt og støtter hverandre.
Opplevelseslesing	Lese for å oppleve og for å få gode leseerfaringer. Du arbeider med å finne dine lesevaner og måter å forstå en tekst på.
Stillelesing	Å lese stille for seg selv.

Vedlegg 2: Progresjonsplan for innlæring av læringsstrategier

Læringsstrategier:	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8. - 10
Læresamtalen som samtaleform i klasserommet								
Bilde og overskrift (BO)								
Aktivere forkunnskap								
Begrepskart								
Tegne og tankekart								
Gjenfortelling								
VØ(s)L – skjema								
Lesestopp								
Lage spørsmål til tekst								
Venndiagram								
Sammendrag								
Nøkkelord/å lese med blyant i hånd								
BISON								
Kolonnenotat								

Vedlegg 3: Innlæring av læringsstrategier

Introduksjon av læringsstrategi	Læreren motiverer og forklarer hensikten med den valgte læringsstrategien. Nå skal vi jobbe med fordi.... Denne strategien kan være smart å bruke når...
Modellering av lærer	Lærer viser hvordan man bruker en bestemt læringsstrategi.
Veiledet øving	Eleven prøver ut en gitt læringsstrategi sammen med andre, mens læreren veileder.
Eleven i selvstendig arbeid	Eleven bruker strategien i læringsarbeidet sitt.

Vedlegg 4: Beskrivelse av noen læringsstrategier benyttet i vedlegg 2

Læresamtalen som samtaleform i klasserommet

En læresamtale starter med at lærer stiller åpne spørsmål til refleksjon og undring.

Elevene gis tenketid før de deler sine tanker med læringspartneren sin. Læringspartnerne deler sine tanker med andre læringspar, elevgrupper eller hele klassen.

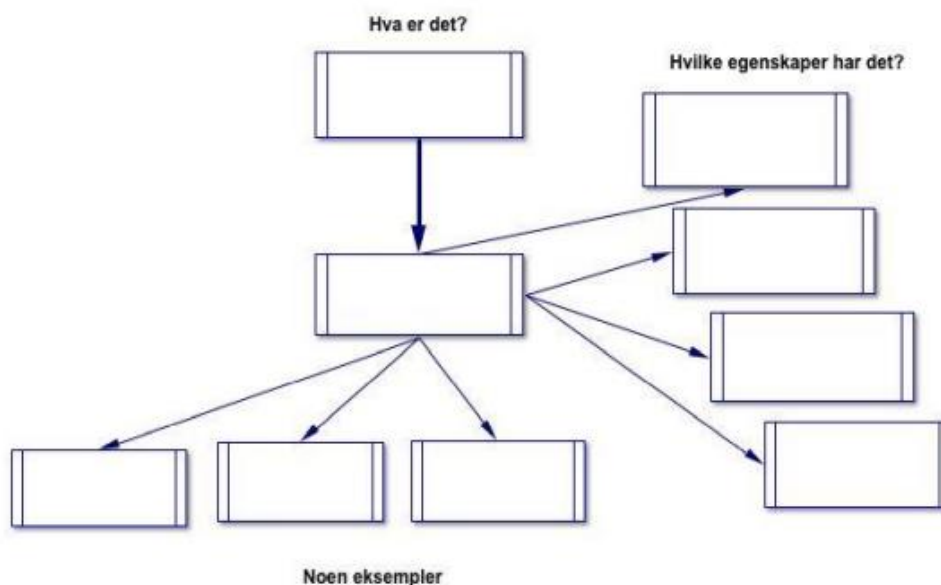
Hva er bra med læresamtale som metode eller teknikk?

- Læresamtale hjelper elevene til å aktivere sin forhåndskunnskap om et tema
- Alle elevene får komme til orde.
- Elevene får opplevelsen "Dette kunne jeg faktisk noe om!", og dette gir en god mestringsfølelse.
- Ny kunnskap knyttes til gammel kunnskap – dette gir god læring

<https://strategiar.wordpress.com/laeresamtalen>

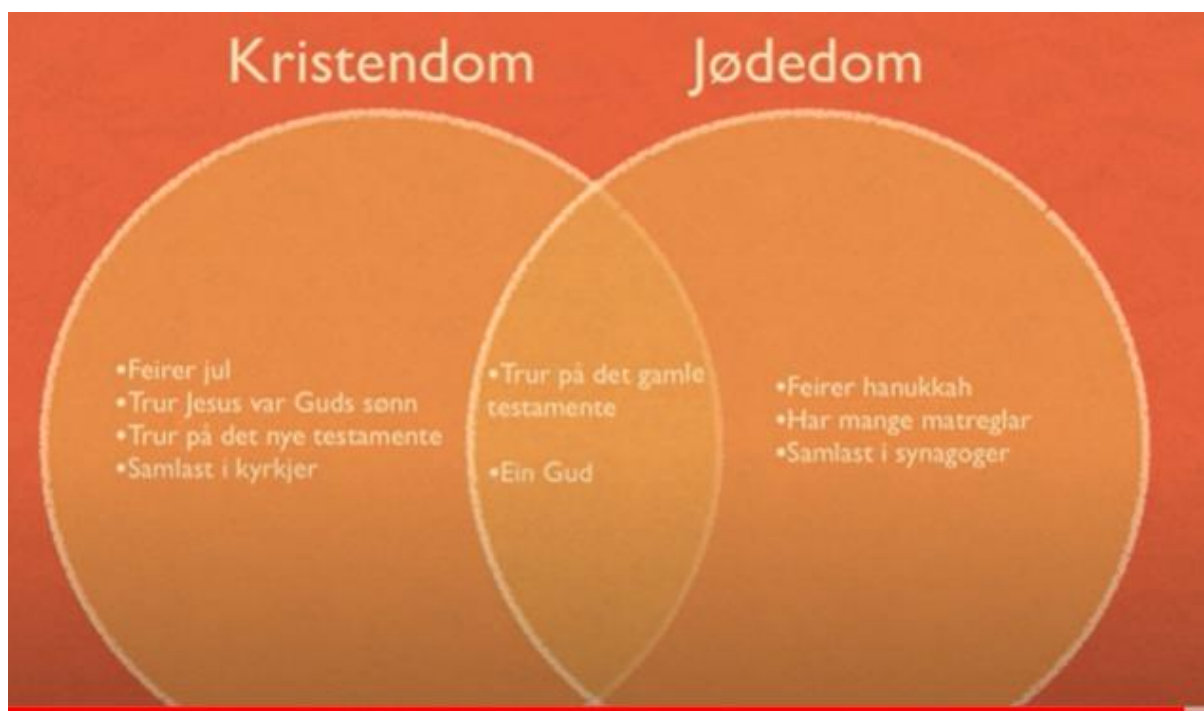
Begrepskart

Begrepskart hjelper elevene til å forstå og utvide betydningen av et begrep. Begrepet plasseres i en firkant i midten. Rett over begrepet skrives en forklaring på hva begrepet er. Rett under skrives/tegnes eksempler på begrepet. Til høyre skrives hva man vet om begrepet eller de beskrivelser av begrepet som man kommer fram til.

Venndiagram

I et venndiagram synliggjør man likheter og forskjeller mellom to eller flere ting. I yttersirklene skrives det som er særegent for det som skal sammenlignes, mens man i den midterste sirkelen setter det som er felles.

Tankekart

Tankekart er et kreativt verktøy for å systematisere idéer, tanker og opplysninger om et tema, begrep, tekst eller bilde. Hovedordet plasseres i midten. Assosiasjonene skrives rundt hovedordet.

<https://strategiar.wordpress.com/tankekart-med-bilete/>

Sammendrag

På småtrinnet er et sammendrag en skriftlig gjenfortelling av essensen i en tekst. På mellomtrinnet skriver eleven det som er essensen i en tekst, først ved å notere ned nøkkelord til teksten. Nøkkelordene brukes som en støtte i skrivingen av sammendraget.

<https://strategiar.wordpress.com/samandrag>

VØ(s)L

Elevene strukturerer bakgrunnskunnskap, setter egne mål for hva de ønsker å lære, og hvordan de har tenkt å lære det. Elevene skriver til slutt inn hva de har lært i denne prosessen.

V- Dette vet jeg.

Ø- Dette ønsker jeg å lære.

S- Slik vil jeg lære det.

L- Dette har jeg lært

Dette vet jeg	Dette ønsker jeg å lære mer om	Slik vil jeg arbeide	Dette har jeg lært

BISON

Elevene lærer seg en huskeregel for å forberede seg på innholdet i teksten.

Leseren får et overblikk over teksten og får aktivert bakgrunnskunnskapen sin før selve leseaktiviteten begynner.

B – bilder og tekster under bilder.

I – innledning

S – siste avsnitt

O – overskrifter

N – NB-ord (ord som skiller seg ut)

Kolonnenotat

Tittel:	
Forfatter:	
Hvem handler boka om?	
Hvor foregår handlingen?	
Hva skjer?	
Når?	

Kopieroriginal 9
- Kolonnenotat - spørreord

Vedlegg 5: Observasjoner og kartlegginger

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8. – 10
Ringeriksmaterialet: Leseclar. Høst- tett opp mot uke 50.								
KTI: Høst- uke 42. (Krogshs tegne- og iakttagelsestest)								
MiniSL 1: Høst- uke 42-45. Ved behov på våren. (leseforståelse, skriveferdighet og holdning.)								
OL 64: Høst- uke 42-45. Ved behov på våren. (ordlesningsprøve)								
MiniSL 2: Høst- uke 42-45. Ved behov på våren. (leseforståelse, skriveferdighet og holdning.)								
Carlsten: fra 4. trinn- 7. trinn Høst og vår 5. trinn bare vår (Leseforståelse og hastighet + diktat)					Vår			
STAS: Høst- uke 42-45. Ved behov på våren. (fonologisk avkodingsferdighet og ortografisk lesing)								
Nasjonale prøver: Høst fastsatte uker								
Nasjonale kartlegginger: fastsatte uker 1.trinn: Lesing, regning frivillig 3. trinn obligatorisk								
M-prøven: frivillig (Vår – uke 18- 21)								
Kartlegging av flerspråklige elever med verktøy: Språkkompetanse i grunnleggende norsk: Høst-uke 49-51. vår – uke 20-22								

Kartleggingsresultater på gruppenivå kan drøftes med leseveileder på din skolen.

Vedlegg 6: Obligatorisk oppfølgingskartlegging på individnivå ved svak/usikker score på gruppeprøvene.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8. – 9.
Ringeriksmaterialet. Leseklar.	Språk 5-6							
KTI (Kroghs tegne- og iakttagelsestest)	Språk 5-6							
MiniSL 1 (leseforståelse, skriveferdighet og holdning.)		Språk 6-16						
OL 64 (ordlesningsprøve)		Språk 6-16						
MiniSL 2 (leseforståelse, skriveferdighet og holdning.)			Språk 6 -16					
Nasjonale prøver i lesing					Se lærervei ledninge n til prøvene .			Carlsten Ordkjedetest Stas
Carlsten (Leseforståelse og hastighet + diktat)				Språk 6-16 S40 Staveprøven fra Lesesenteret Ordkjedetest Avkodingsferdighet og ordgjenkjenning)				
STAS (avkodingsferdighet)			Individuelle prøvene i STAS.					
M-prøven (Matematiskkartlegging)	Alle teller							

Vedlegg 7: Rutiner ved gjennomføring og oppfølging av nasjonale prøver i Østre Toten kommune.

NÅR	AKTIVITET	HVA SKAL GJØRES	ANSVAR
<u>Før prøven</u>	Foreldremøte	• Informere foreldre om nasjonale prøver. • Sende informasjon/brosjyre fra Udir til foresatte.	Kontaktlærer
	Jobbe med oppgavetyper / eksempeloppgaver	• Systematisk jobbing med eksempeloppgavene for 4., 7., og 8. trinn i lesing, engelsk og regning. • Ifølge ILS (institutt for lærerutdanning og skoleforskning), er det å øve til nasjonale prøver på en aktiv måte i undervisningen, noe som gir god leseopplæring gjennom hele året. Oppgavene er av en slik art at de fører til læring og økt kompetanse på områder som er beskrevet i KL 20. • Forklare elevene hensikten med prøvene. • Arbeide med rutiner og holdninger på prøvedagen.	Rektor og lærere
	Forberedelser for skoleledere og lærere	• Alle lærere og ledelsen setter seg inn i hva nasjonale prøver er. • Hvordan skal resultatene brukes? • Bruke den informasjonen som ligger på Udir sine sider.	Rektor og lærere
<u>Gjennomføring</u>	Nasjonale prøver	• Sørg for at elevene får nødvendig og riktig informasjon om hvordan prøven skal gjennomføres • Skolen skal tilrettelegge slik at alle elever får optimale prøveforhold. • Det kan være hensiktsmessig å gjennomføre prøven i grupper med færre elever i stedet for i hel klasse. • Husk at det er fullt mulig å organisere gjennomføringen med en innlagt pause. • Oppmuntre elevene til å bruke notatarket (Dette må eleven være fortrolig med og ha øvd på forhånd dersom de skal ha fullt utbytte av det) • Elever som er fraværende på ordinære prøvedager, skal ta prøven i etterkant. Det settes av "reserveuker" for de digitale prøvene.	lærere

<u>Etter prøven – pedagogisk oppfølging</u>	Hver skole skal utvikle en systematikk rundt etterarbeidet	• Ledelsen drøfter resultatene sammen med lærere, leseveileder/teamet - statusmøte. Alle parter er forberedt til møtet. (se forslag til spørsmål som kan stilles i vedlegg) • Resultater fra Nasjonale prøver skal være tema for refleksjon mellom ledelse og lærer i fellestid. • Funn fra skolens resultater drøftes i plangruppa og i hele kollegiet. Hvilke tendenser ser vi ved skolen gjennom flere år? Nasjonale prøver angår alle lærere uavhengig av hvilke fag de underviser i. Nasjonale prøver måler grunnleggende ferdigheter. • Resultater fra Nasjonale prøver kan drøftes med pp-rådgiver på systemdagene. • Elever med laveste score blir fulgt opp særskilt. • Innarbeide evt. tiltak for endring av praksis på elevnivå, klassenivå og skolenivå. • Forelderer får tilbakemelding om resultatene og hva dette betyr (tas på foreldresamtalen – ikke kun sende hjem utskrifts versjon av beskrivelsen av hvert nivå). Tilbakemeldingen skal fungere som en framover melding. Hva må det konkret jobbes med?	Rektor lærere Kontaktlærer
<u>Oppfølging av resultater på skolesjef nivå</u>		• Gjennomsnittstall for skolene drøftes i rektormøte. • Resultater fra Nasjonale prøver er en del av grunnskolens kvalitetsrapport som er en sak i BOO-utvalget og i kommunestyre. • Oppfølging av resultater fra nasjonale prøver blir et tema på skolesjefens skolebesøk.	Skolesjef

Vedlegg 8: Beskrivelse av de obligatoriske kartleggingsprøvene på gruppenivå

Kartleggingene gir ikke nødvendigvis et særlig godt bilde av hva barnet kan i mer naturlige lesesituasjoner. Lesing dreier seg om mange ulike ting, feks. et raskt blikk på et gateskilt, å slå opp i atlas, å lese teksten på fjernsyn, å fatte poenget i en historie, å tolke en forfatters hensikter, å kritisere hans hensikt, å vurdere om en tekst er hensiktsmessig m.m. Alle disse ulike innfallsvinklene og ulike oppgavetyper bør være med for å se hele bildet av elevens leseferdighet. Det betyr at en god del av kartleggingen må foregå i forbindelse med det daglige arbeidet. (Høien og Lundberg 2007)

All kartlegging må skje ut i fra en respekt for eleven som medmenneske der målet er å prøve å finne ut av elevens sterke og svake sider; en innsikt som gir grunnlag for pedagogiske tiltak tilpasset den enkelte elev.

Kartleggingsprøvene er i utgangspunktet obligatoriske, men hvilke kartleggingsprøver som utføres må alltid vurderes med skjønn og tilpasses elevens ferdighetsnivå. Prøvene kan derfor benyttes på tvers av alderstrinn, individuelt og/eller dynamisk der dette er hensiktsmessig

Elevene blir kartlagt både med hensyn til avkodingsferdigheter og leseforståelse på hvert trinn. Et kartleggings- eller observasjonsverktøy skal ikke brukes alene, men er en del av grunnlaget for en drøfting som ligger til grunn for den tilpassede opplæringen til hver enkelt elev.

Ringeriksmaterialet:

Gruppeprøve som kartlegger elementer innen språklig bevissthet; rim, stavelser, ord som begynner med samme lyd, sammentrekking av lyder, framlyd, minnefunksjon og å finne likelydende ord.

Kroghs tegne og iakttagelsestest (KTI):

Individuell kartlegging som gir informasjon om elevens modenhet i språkforståelse, tallbegrep, finmotorikk, selvstendighet og selvtillit.

MiniSL 1 og 2 med fri skriving:

Gruppeprøver som kartlegger og vurderer hvor raskt og nøyaktig eleven leser setninger, nivået på skriveferdigheten og holdning til lesing. Ved bruk av MiniSL kan ulike aspekter ved elevens tekstsaking, som hvordan eleven konstruerer fortellinger, formulerer setninger og staver ord, vurderes. I MiniSL er hovedhensikten å fange opp elever som ikke skriver fonologisk korrekt, fordi dette er det mest sentrale innen den begynnende lese- og skriveutviklingen. MiniSL 1 er anbefalt høst 2.klasse, og MiniSL2 høst 3.klasse.

OL64 :

Gruppeprøver som beskriver og vurderer hvor raskt og nøyaktig eleven leser enkeltord. OL64 har oppgaver med enkle og vanlige ord.

Ved god setningslesing kan det i de fleste tilfeller antas at eleven er en relativ god leser. Men setningslesingen kan også være god uten at ordlesingen er god. Noen elever vil kunne støtte seg til kontekst i setningen eller bildet eller resonnerer seg fram til svar på bakgrunn av bildene. I slike tilfeller utnytter eleven gode språklige ferdigheter og god resonneringsevne for å forstå setningen, og dette kan kompensere for mangelfull ordavkodingsferdighet. MiniSL og OL prøvene utfyller hverandre ved at de kartlegger begge ferdighetene.

STAS:

Gruppelesningsprøvene kartlegger ortografisk lesing (O1) og fonologisk avkodingsferdighet ved lesing av nonsensord (F1). Gruppelesingsprøvene angir om det er grunnlag for å gå videre med de individuelle prøvene i STAS.

M-prøven:

Dette er en normert prøve som brukes i planlegging, gjennomføring og kartlegging av matematikkundervisningen.

Nasjonale prøver:

Obligatoriske prøver som gir informasjon om ferdigheter i lesing, regning og engelsk. Ferdighetene er viktig for læring i alle fag. Nasjonale prøver må ses i sammenheng med andre vurderings- og prøveformer som til sammen gir et bredt og sammensatt bilde. Nasjonale prøver utgjør et avgrenset, men viktig grunnlag i den totale situasjonsbeskrivelsen av norsk grunnopplæring.

Engelsk.

Engelsk er ikke en del av de grunnleggende ferdighetene, slik disse er definert i LK06. Derfor skiller prøvene i engelsk seg fra de andre nasjonale prøvene ved at de tar utgangspunkt i kompetansemål i ett fag – engelsk. Oppgavene i prøvene fokuserer på leseforståelse, ordforråd og begreper og grammatikk.

Regning.

Nasjonale prøver i regning skal måle i hvilken grad elevenes regneferdigheter er i samsvar med beskrivelsene av regning som grunnleggende ferdighet. I læreplanen til hvert fag er det definert hva det vil si å kunne regne i det enkelte faget. Prøven er ikke en prøve i matematikkfaget, men en prøve som viser om elevene har den grunnleggende ferdigheten i regning som er nødvendig for å nå kompetansemålene i fagene.

Lesing.

Å lese handler om å kunne forstå, bruke, reflektere over og engasjere seg i innholdet i tekster. Tekster inkluderer alt som kan leses i ulike medier, ikke bare ord, men også illustrasjoner, grafiske framstillinger, symboler og andre uttrykksmåter. Ulike tekster krever ulike lese måter. Å ha kunnskap om hva som kjennetegner ulike typer tekster og deres funksjon, er derfor en viktig del av det å kunne lese.

Nasjonale kartleggingsprøver:

Kartleggingsprøvene i lesing og regning 1 trinn frivillig og 3. trinn obligatorisk er laget for å finne elever som trenger ekstra oppfølging. Kartleggingsprøvene skal brukes som et pedagogisk verktøy for å identifisere elever med særskilte utfordringer. Formålet med kartleggingsprøver er å undersøke om det er enkeltelever som trenger ekstra oppfølging i ferdigheter og fag.

Lesing

Kartleggingsprøvene i lesing på 1. og 3. trinn måler ferdigheter som danner grunnlaget for god leseutvikling. Prøvene viser progresjonen i utviklingen av leseferdighet; fra språklig bevissthet, via bokstavkunnskap og ordlesing, til å lese ulike typer tekster med sammenheng og forståelse.

Regning

Kartleggingsprøvene i regning på 1. og 3. trinn måler elevenes begrepsforståelse og regneferdigheter. Prøvene inneholder oppgaver innenfor fire temaer: tallrekke og tallinja, regneferdigheter, telleferdigheter og tallbegrep.

Vedlegg 9: Bibliotekets tilbud til grunnskolen

Tips til videre lesing

Fredheim, G., & Trettenes, M. (2010). *Lesing i fagene*. <https://www.bokkilden.no/laeremidler/lesing-i-fagene-gerd-fredheim/produkt.do?produktId=4845312&srsId=AfmBOoovQeQTakuS-sMRZHOK85i-ry31TQbGfrDsHq2dJnr9jJNGDToI>

Fuglestad, U., Frafjord Hoem, T., & Håland, A. (2017). *God leseplanlegging*.
<https://cappelendamm.no/fagboker/god-seleplanlegging-unni-fuglestad-9788202533922>

Knudsen, S. V., Skjelbred, D., & Aamotsbakken, B. (2009). *Lys på lesing*.
<https://novus.no/products/102355>

Kverndokken, K. (2012). *Måter å lese leseleksa på*. <https://bookis.com/no/books/kare-kverndokken-101-mater-a-lese-leseleksa-pa-2012>

Kvithyld, T., Kringstad, T., & Melby, G. (2020). *Gode skrivestrategier*.
https://www.ark.no/produkt/boker/fagboker/gode-skrivestrategier-9788202671532?gad_source=1&gad_campaignid=20187298244&gclid=EAIaIQobChMI1rSx8ZePjgMVfEKRBR1wNTNyEAAyASAAEgLnPD_BwE

Lim Falk, M., & Riad, T. (2020). *Ordförråd och skolspråk*.
https://media1.intensivsvenska.se/2020/09/Intensivsvenska_Ordforrad_och_skolsprak_SKRIVS_1_5_2020.pdf

Lundberg, I. (2009). *God skriveutvikling*. <https://utdanning.cappelendamm.no/god-skriveutvikling-ingvar-lundberg-9788202306540>

Marika Vartun & Aina Rødal. (2018). *God språkforståelse gjør barnehagebarnet bedre rustet for skolen*.
Utdanningsforskning.no. <https://utdanningsforskning.no/artikler/2018/god-sprakforstaelse-gjor-barnehagebarnet-bedre-rustet-for-skolen/>

Myran, I. H. (2022). *Hva er egentlig en funksjonell håndskrift?* Gyldendal.
<https://www.gyldendal.no/grunnskole/aktuelt/haandskrift-vs-tastatur-i-skolen/>

NAFO - nasjonalt senter for flerkulturell opplæring. (u.å.). <https://nafo.oslomet.no/>

Nasjonalt lesesenter. (2020, august 14). *Lesing er*. <https://www.uis.no/nb/nasjonalt-lesesenter/hefte-lesing-er>

Refsahl, V., & Anmarkrud, Ø. (2010). *Gode lesestrategier*. <https://www.adlibris.com/nb/bok/gode-sestrategier->

9788202596804?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=AR%3A+BOK+-
+Generic+-+Search+-+Student+titlar+-
+tPOAS+portfolio&gad_source=1&gad_campaignid=20364481142&gclid=EAIaIQobChMIw4K
ktv-OjgMVD2SRBR1LrSx6EAAYASAAEgLPvD_BwE

Refsahl, V., & Anmarkrud, Ø. (2019). *Gode lesestrategier*. <https://cappelendamm.no/gode-lesestrategier-oistein-anmarkrud-vigdis-refsahl-9788202596804>

Vverndokken, K., & Bakke, J. O. (2023). *101 skrivegrep—En teoretisk og praktisk skrivedidaktikk*.

<https://fagbokforlaget.no/produkt/9788245043396-101-skrivegrep>

Dokumenter som finnes i kommunen (Compilo)

- Overføring av informasjon mellom barnehage og barneskole 2016.
- Totenmodellen
- ØLU-hefter: StatPed ved Vigdis Refsahl
- Rutiner for pedagogisk bruk og oppfølging av nasjonale prøver i ØTK
- Veileder for særskilt norskopplæring og opplæring i klasserom med språklig mangfold i elevgruppa
- [Plan for et trygt og godt barnehagemiljø i alle barnehager i Østre Toten kommune](#)
- [Plan for et trygt og godt skolemiljø i Østre Toten kommune](#)

Digitale ressurser

Arbeide med digitale ressurser tas opp igjen høsten -25.

- Ressurser både direkte nevnt i planens tekst samt aktuelle som videre lesing/læring
- Relemo
- Pageturner
- Lesesenteret.no
- Skrivesenteret.no
- Skolen.cdu.no
- Udir.no
- Lesemester
- Ordnett
- Barnas.com
- Tabell med fagtekster i ulike fag: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/lesing/god-leseopplaring--for-larere-pa-ungdomstrinnet/lesing-som-grunnleggende-ferdighet/>
- Salaby.no
- Nysgjerrigper.no (leseroken – spørsmål til tekster)
- Aftenpostenjunior.no
- Samvirke jr
- Sandefjordskolen <http://portal.sandefjordskolen.no/?sandefjordskolen.txt>
- Staveprøve fra Lesesenteret innføres som oppfølgingskartlegging:

- <http://lesesenteret.uis.no/boeker-hefter-og-materiell/boeker-og-hefter/lesesenterets-staveprove-article85269-12686.html>
- <http://www.skrivesenteret.no/ressurser/tenkeskriving-i-grunnskolen/>
- <http://www.skrivesenteret.no/ressurser/tenkeskriving-pa-ungdomstrinnet/>
- Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat
- Plan for digital kompetanse – Østre Toten kommune.

Kilder

Becher, A. A., Bjørnestad, E., & Hogsnes, H. D. (2019). *Lek i begynneropplæringen*.

https://www.norli.no/boker/fagboker/pedagogikk-og-psykologi/generell-pedagogikk/lek-som-pedagogisk-arbeidsmate-og-perspektiv-i-forsteklasse?gad_source=1&gad_campaignid=19575068299&gclid=CjwKCAjw3_PCBhA2EiwAkH_j4iKZgmSfNH04tFIb0i6MJZa51PMczFqBllnAmffvwl6KvH_6kZ99CBoCutwQAvD_BwE

Blikstad-Balas, M. (2020). *Hva foregår i norsktime?* [https://www.adlibris.com/nb/bok/hva-foregar-i-norsktimene-](https://www.adlibris.com/nb/bok/hva-foregar-i-norsktimene-9788215033068?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=AR%3A+BOK+-+Generic+-+Search+-+Student+titlar+-+tPOAS+portfolio&gad_source=1&gad_campaignid=20364481142&gclid=EAiaIQobChMI4Zrcib6OjgMVbguiAx0v5SRsEAAYASAAEgLPYfD_BwE)

[9788215033068?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=AR%3A+BOK+-+Generic+-+Search+-+Student+titlar+-+tPOAS+portfolio&gad_source=1&gad_campaignid=20364481142&gclid=EAiaIQobChMI4Zrcib6OjgMVbguiAx0v5SRsEAAYASAAEgLPYfD_BwE](https://www.adlibris.com/nb/bok/hva-foregar-i-norsktimene-9788215033068?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=AR%3A+BOK+-+Generic+-+Search+-+Student+titlar+-+tPOAS+portfolio&gad_source=1&gad_campaignid=20364481142&gclid=EAiaIQobChMI4Zrcib6OjgMVbguiAx0v5SRsEAAYASAAEgLPYfD_BwE)

Blikstad-Balas, M. (2023). *Literacy i skolen*. [https://www.adlibris.com/nb/bok/literacy-i-skolen-](https://www.adlibris.com/nb/bok/literacy-i-skolen-9788215066400?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=AR%3A+BOK+-+pMAX+Shopping+-+Generic+-+Student&gad_source=1&gad_campaignid=17347390778&gclid=EAiaIQobChMI3PW_LyOjgMVAFaRBR37QBKoEAQYAiABEgJUMPD_BwE)

[9788215066400?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=AR%3A+BOK+-+pMAX+Shopping+-+Generic+-+Student&gad_source=1&gad_campaignid=17347390778&gclid=EAiaIQobChMI3PW_LyOjgMVAFaRBR37QBKoEAQYAiABEgJUMPD_BwE](https://www.adlibris.com/nb/bok/literacy-i-skolen-9788215066400?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=AR%3A+BOK+-+pMAX+Shopping+-+Generic+-+Student&gad_source=1&gad_campaignid=17347390778&gclid=EAiaIQobChMI3PW_LyOjgMVAFaRBR37QBKoEAQYAiABEgJUMPD_BwE)

Brante, E. W., & Anmarkrud, Ø. (2021). *Gode digitale lesestrategier*.

https://www.ark.no/produkt/boker/fagboker/gode-digitale-lesestrategier-9788202657925?gad_source=1&gad_campaignid=20187298244&gclid=EAiaIQobChMIo_SA-r6OjgMVCU-RBR2fewbnEAAYASAAEgIzhvD_BwE

Bufdir. (u.å.). *Foreldrehverdag*.

https://www.bufdir.no/foreldrehverdag/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=Foreldrehverdag&gad_source=1&gad_campaignid=10967282387&gclid=CjwKCAjwvO7CBhAqEiwA9q2YJQ5YGw3ExPYoo4qX1pMkt08UAOEz8YNwxaTmKaPIDbiHat5JHzAMAxoChe0QAvD_BwE

Frost, J. (2003). *Prinsipper for god leseopplæring. Innføring i den første lese- og skriveopplæringen*.

<https://www.akademika.no/pedagogikk-og-samfunnsvitenskap/pedagogikk/prinsipper-god-leseopplaering/9788202218157>

Helsedirektoratet. (u.å.). *Helsestasjon, skolehelsetjeneste og helsestasjon for ungdom.*

<https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten>

<https://www.statped.no/>. (u.å.).

Høigård, A. (2019). *Barns språkutvikling muntlig og skriftlig.* [https://bookis.com/no/books/anne-hoigard-barns-sprakutvikling-](https://bookis.com/no/books/anne-hoigard-barns-sprakutvikling-2019?gad_source=1&gad_campaignid=21242116073&gclid=EAIaIQobChMInp6PzMeOjgMVkkKRBR3yyiy4EAQYASABEgJpCvD_BwE)

[2019?gad_source=1&gad_campaignid=21242116073&gclid=EAIaIQobChMInp6PzMeOjgMVkkKRBR3yyiy4EAQYASABEgJpCvD_BwE](https://bookis.com/no/books/anne-hoigard-barns-sprakutvikling-2019?gad_source=1&gad_campaignid=21242116073&gclid=EAIaIQobChMInp6PzMeOjgMVkkKRBR3yyiy4EAQYASABEgJpCvD_BwE)

Klinkenberg. (2005). *Å bedre barns leseflyt—27 varianter av repetert lesing.*

<https://www.norli.no/boker/fagboker/pedagogikk-og-psykologi/generell-pedagogikk/a-bedre-barns-leseflyt>

Kunnska0psdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehage.* <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/>

Kunnskapsdepartementet. (2019, 2020). *Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO, 2019-2020.* <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-6-20192020/id2677025/>

Kunnskapsdepartementet. (2020). *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.* <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>

Lesesenteret. (u.å.). *Språkløyper.* <https://sprakloyper.uis.no/>

Lesesenteret. (2023). *Har forska på skriveutviklinga hos førsteklassingar – handskrift eller tastatur?* <https://www.uis.no/nb/disputaser/har-forska-pa-skriveutviklinga-hos-forsteklassingar-handskrift-eller-tastatur>

Lundberg, I. (2009). *God skriveutvikling. Kartlegging og undervisning.*

https://utdanning.cappelendamm.no/_god-skriveutvikling-ingvar-lundberg-9788202306540

Melding Storting 28 (2015-2016). (u.å.). *Fag – Fordypning – Forståelse: En fornyelse av Kunnskapsløftet.* Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/>

Nyborg, S., & Karlstad, H. Ø. (2019). *Aha! - Grunnleggende begreper: Hva, hvorfor, hvordan.* <https://www.ark.no/produkt/boker/skoleboker/aha-9788249219858>

OsloMet. (u.å.). *Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring.* <https://nafo.oslomet.no/>

St.meld. nr. 16 (2006-2007). (u.å.). ... *og ingen sto igjen: Tidlig innsats for livslang læring.*

Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-16-2006-2007-/id441395/?ch=1>

Sæverud, O. (2011). *Begrepslæring—En strukturert undervisningsmodell: En veileder om strukturert begrepslæring for barn og unge med språkvansker.*

https://www.nb.no/maken/item/URN:NBN:no-nb_digibok_2014050806024

Vygotsky, L. S. (2012). *Thought and language.*